

Cím: Magyarországi városok zsoldosállításának politikai és gazdasági háttere a Mátyás- és Jagelló-korban

Jelige: Városi zsoldosok háttere

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
Célkitűzések	2
Szakirodalmi áttekintés	3
Forrásproblematika	4
A középkori magyar hadsereg összetétele	6
Városok, zsoldosok, városi zsoldosok.....	9
Pénzt, katonát, fegyvert, a városokat sújtó háborús terhek	9
“A király megparancsolja...”: a városok katonai szerepének változásai a részükre kiküldött uralkodói parancsok tükrében.....	12
A városok katonaküldése mint gazdasági teher.....	24
Összegzés és a kutatás lehetséges további irányai	26
A dolgozat és melléklet irodalomjegyzéke	30

Bevezetés

Célkitűzések

Mátyás király egy 1487. február 4-én Lichtenwört-ben kelt oklevelében sürgősen 60 zsoldos gyalogost kér Sopron városától, hogy a Bécsújhelyre élelmiszert szállító császári csapatokkal minél előbb megütközhessen.¹ A kérés maga szokványos, ugyanakkor sok problémát vet fel. Miért éppen zsoldosokat kér a magyar várostól, amikor a környék bővelkedik zsoldba fogadható fegyveresekben? Mik a további céljai ezekkel a katonákkal? Kik ezek a katonák egyáltalán, és milyen háttérrel rendelkeznek? Mekkora terhet rótt ez a kérés a városra? Számos kérdés merült fel a magyar városok katonaállítását illetően, amelyek mellett idővel a magyar történészek sem mehettek el szó nélkül, és amelyeknek messzire nyúló szálaik a had- és várostörténeten túl a politika-, gazdaság- és társadalomtörténet területére is átnyúlnak. Az idők során bár résztanulmányok születtek a témában, ugyanakkor egy komplex kép megrajzolása még várat magára, amelyhez további kutatások és forrásfeltárások szükségesek, és amelyekhez reményeim szerint ez a dolgozat is egy újabb ceruzavonással járul hozzá.

Munkámban éppen ezért egy összetettebb szempontrendszer szerint fordulok a témához. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy az uralkodók városokhoz, esetleg város csoportokhoz intézett kérései milyen logika szerint épültek fel. Létezett talán egyfajta „munkamegosztás” vagy a szükség diktálta? Volt-e valami, ami megszabta, hogy a király mit kér városaitól? Továbbá érzékelhető-e bármiféle változás az uralkodók katonai szempontú várospolitikájában, és ez mennyire tükrözi a királyság általános hadi, politikai, gazdasági és társadalmi helyzetét? A kérdések megválaszolása érdekében igyekeztem minél több, az uralkodók által a városoknak címzett, pénzt, felszerelést, vagy katonát kérő utasítását összegyűjteni és rendszerezni (lásd. I. Melléklet). Ezzel párhuzamosan pedig az ország bizonyos előkelőinek ugyanazokhoz a városokhoz intézett kéréseivel összevetni (lásd. II. Melléklet) annak érdekében, hogy az uralkodói várospolitikáról, és annak változásairól tisztább képet kapjak.² Dolgozatomban nem foglalkozom az időközben magyar fennhatóság alá került ausztriai, cseh, és morva városokkal. Az ideiglenesen ellenséges kézbe került, eredetileg a Magyar Koronához tartozó városokkal – mint amilyen Sopron – viszont igen.

¹ HÁZI (1928), 46. 43.

² Itt azokat a kéréseket vettem figyelembe, amelyek nem hivatkoznak uralkodói utasításra.

Jogállásukat tekintve pedig eltérő városokat is bevontam a kutatásba, annak érdekében, hogy feltárjam a köztük lévő esetleges különbségeket.

Munkám végén pedig igyekszem az első rész eredményei által értelmezni és újraértékelni az előttem már feldolgozott városi zsoldosállításra vonatkozó forrásokat, illetve azokat újabbakkal bővíteni. Mivel azonban ezek részletes elemzése túllépné a dolgozat terjedelmi korlátait, ezért csupán azokat a kérdésköröket szeretném felvázolni, amely területeken végrehajtott „mélyfúrások” tovább bővíthetik és árnyalhatják a témával kapcsolatos ismereteinket.

Szakirodalmi áttekintés

Közép-Európát, azon belül is a német ajkú területeket tekintve, a városok katonai szereplésének igen kiterjedt szakirodalma van,³ azonban még mindig ez tűnik a késő középkori városi élet legkevésbé ismert területének.⁴ Magyar viszonylatban a helyzet hasonló. Tóth Zoltán 1925-ben a Mátyás-kor zsoldosságáról írt monográfiájának megállapításain bár több pontban túllépet a történettudomány, azok napjainkban is alaptételeknek számítanak. Művében azonban témájából adódóan a magyar városok által kiállított zsoldosok háttérbe szorultak a külföldi zsoldosokkal szemben. Ugyanakkor főleg a gyalogság kiállítása, és a seregek hadiszerekkel való ellátása tekintetében kiemelte a városok szerepét, és utalt a királynak tett egyéb katonai szolgálataikra is.⁵ Tóth hadtörténeti, hadszervezeti és logisztikai kutatásaival szemben Rázsó Gyula a zsoldosság társadalmi és gazdasági hátterének vizsgálatát helyezte előtérbe, amelyek során a városoknak is nagyobb szerep jutott. A fejlődő pénzgazdálkodás és az uralkodó támogatása révén erősödő városokat pedig a királyi hatalom és a nagybirtokosok mellett a harmadik nagy zsoldosokat kiállítani képes erőnek tartotta. A zsoldosok társadalmi hovatartozását illetően felfigyelt az iparosok jelenlétére, valamint Brassó zsoldosainak esetében a környékbeli székelyek nagy számára. Az idegen neveknél azonban már ő is felveti a külföldi és helyi elemek meghatározásának nehézségét.⁶ A városok katonai terheit első alkalommal Kubinyi András próbálta meg összegyűjteni,⁷ munkája azonban, ahogy Nógrády Árpád is megjegyezte,⁸ sokkal inkább figyelemfelkeltő célzattal, semmint mély kutatások eredményeként íródott, a témára való igényt viszont jól jelzi. Ezen

³ Ennek áttekintését adja: KWIATKOWSKI (2013), 134. 1. lábjegyzet.

⁴ KWIATKOWSKI (2013), 134.

⁵ TÓTH (1925), 85–90.

⁶ RÁZSÓ (1962), 161–195.

⁷ KUBINYI (2007), 93–104.

⁸ NÓGRÁDY (2008), 193.

munkára adatbősége miatt dolgozatom során több helyen támaszkodtam. Az elmúlt időszakban Magyarországon is teret nyerő un. „új hadtörténetírás” tovább fokozta a városok háborús szerepére, és a magyarországi zsoldosokra irányuló vizsgálatok szükségességét. Ennek köszönhetően kisebb résztanulmányok is napvilágot láttak Nógrády Árpád,⁹ Pálosfalvi Tamás,¹⁰ Draskóczy István¹¹ és a szlovák származású Vladimír Segeš¹² munkájának köszönhetően. A régebbi ilyen jellegű írások közül pedig Iványi Béla 1910-es tanulmányát érdemes kiemelni.¹³

Forrásproblematika

A viszonylag kisszámú szakirodalom és a téma nagysága és interdiszciplináris volta az ifjú kutatót abba a hitbe ringathatja, hogy munkája kis erőráfordítással gyümölcsöző lehet. Második pillantásra azonban kitűnik, hogy a forrásbőség csak látszólagos. A városi anyag jelentős része, közte az ország központját jelentő Budával, teljesen elpusztult. Így ahogy már Kubinyi András is felvázolta, egy viszonylag folyamatos kép megrajzolása csak a száz városok, valamint Bártfa, Eperjes, Kassa, Pozsony és Sopron esetében lehetséges.¹⁴ Ugyanakkor a téma egészének vizsgálata során hasznos adalékokkal szolgálhatnak a más városokból származó töredékek, mint amelyen Lőcse vagy a felvidéki bányavárosok.

Maga az így nyert forrásbázis két részre osztható: egyrészt a városok egymással, az uralkodóval, és különböző közhatalmat betöltő személyekkel való levelezésére, másrészt a városokban lejegyzett számadáskönyvekre és listákra. A probléma gyökerét azonban itt is a forrásanyag töredezettsége jelenti. Nem egyszer előfordul ugyanis, hogy megmaradt a városhoz küldött utasítás, de a város részéről nem maradt feljegyzés a teljesítés mértékéről, de ez a helyzet fordítva is fennáll. A levelezést tekintve nagyobb problémát jelentenek azok az esetek, amelyek csupán a kérés tényéről tudósítanak minket, ilyenek a köszönetnyilvánítások és a nyugták. Erre jó példa a Vitéz János féle összeesküvés következtében betörő lengyelek ellen kért bártfai sereg, amelyről csak ilyen formában értesülünk.¹⁵ De hasonló a helyzet Rozgonyi Sebestyén 1460-as bártfai kérésével is.¹⁶ További problémát jelentenek azok a

⁹ NÓGRÁDY (2008), 193–200.; NÓGRÁDY (2013), 253–275.

¹⁰ PÁLOSFALVI (2001), 429–472.

¹¹ DRASKÓCZY (2008), 185–192.

¹² SEGEŠ (2005), és SEGEŠ (2004)

¹³ IVÁNYI (1910a)

¹⁴ KUBINYI (2007a), 93.

¹⁵ IVÁNYI (1910b), 279. 1846.

¹⁶ IVÁNYI (1910b), 194. 1241.

parancsok, amelyek sereget vagy felszerelést kérnek az adott várostól, de nem adnak meg hozzá sem mennyiségi, sem minőségi megjelölést.¹⁷ Sok esetben pedig az uralkodó vagy más személy egy-egy emberét küldte a városba, a kérés maga azonban szóban hangzott el. Ez történt például 1482-ban Pozsony esetében, amikor Czobor Imrét küldte a városba az uralkodó,¹⁸ majd egy évvel később Eperjes kapcsán értesülünk hasonlóan.¹⁹

Másik oldalról a városi források töredezettsége jelenti a legnagyobb problémát, ami nem csak a számadáskönyvekre igaz. A városnak ugyanis bár számon kellett tartania a katonai szolgálatot teljesítő polgárok és zsoldosok nevét, valamint a város védelme során betöltött pozícióját, ezekből azonban csak kisszámú írásos emlék maradt fenn.²⁰ Valamelyest jobb a helyzet a különféle okokból felbért zsoldosok listáinak tekintetében, ezek azonban időben és térben igen elszórt képet mutatnak. Külön érdemes továbbá kiemelni egy forrástípust, amelyekben egy-egy zsoldosvezér bizonyos számú emberével felajánlja szolgálatát a városnak, többségében azonban csak a zsoldosvezér nevét és a katonák számát tartalmazza. Ez történt 1459-ben Bártfa esetében, ahol Lénárd és Polá János 32 emberével ajánlotta fel szolgálatait a városnak.²¹ Vagy két évvel később, Nolbert Miklós 1461. április 8-án kelt oklevelében 10 vagy 20 emberrel tette ugyanezt.²² De hasonló adataink vannak Sopron városából, ahol 1452-ben Rudolf Jakab és 40 embere jelentkezett zsoldba lépésre.²³ A későbbi időszakokból példaként a szepesi várnagy 1472-es ajánlását hozhatjuk, melyben Bártfa városának zsoldosokat ajánl.²⁴

Éppen a források töredezettsége miatt munkám során igyekeztem a fennmaradt adatokat összesíteni és csoportosítani, illetve a köztörténet eseményeivel összevetni, hogy így pontosabb képet kaphassak az akkori kor viszonyairól. Először azonban mindenképp fontosnak éreztem annak a hadseregnek vázlatos ismertetését, amelynek küzdelmeihez a városok is súlyukhoz mérten igen nagy tételekkel járultak hozzá.

¹⁷ KUBINYI (2007a), 93–94.

¹⁸ „Mísimus ad vos hunc fidelem nostrum Emericum Czobor Aule nostre familiarem, qui certa quedam nomine nostro vobis dicit, prout a nobis informatus est.” MOL DF 240660.

¹⁹ Ekkor Cancellyr János kassai harmincadost küldi. IVÁNYI (1932), 247. 604.

²⁰ Sopron városában 1526-ból: HÁZI (1943), 412. 271. Bártfán 1496-ból: MOL DF 216084.

²¹ MOL DF 213837.

²² MOL DF 214038.

²³ HÁZI (1924), 380. 453.

²⁴ IVÁNYI (1910b), 288. 1907.

A késő középkori magyar hadsereg összetétele

Kubinyi András számításait alapul véve a XV. század második felében Magyarország maximális hadi potenciálja 83-100.000 fő volt, de ténylegesen 65-70.000 fő között mozoghatott.²⁵ Ezen becslést figyelembe véve, amelyet Kubinyi az ország becsült lakosságszámának minimuma alapján kapott²⁶ nem tűnik teljesen légből kapottnak Thomasi velencei követ 1458-as jelentése, amiben 80.000 fős magyar seregről beszél, melynek azonban jelentős része felkelő, kismanes, középmanes származású „keresztes”.²⁷ Tehát egy ilyen hadsereg, ha a mozgósítási és ellátási nehézségek ellenére össze is tudott gyűlni, csak végszükség esetén és rövid ideig lehetett bevethető, valamint legfeljebb csak védekezésre volt képes.²⁸ Azonban, mint ahogy Tóth Zoltán is megjegyzi, a hasonlóan magas létszámú, nagyszámú martalóccsapattal rendelkező oszmán hadsereg ellen ez a hatalmas létszám érhető és indokolt, ugyanakkor Mátyás későbbi nyugati hadjárataiban ennek a létszámnak már csak a töredékével, a hadsereg felépítését tekintve pedig elitrétegével találkozunk.²⁹ Ez utóbbi állítást jól példázza, hogy Mátyás 1472. évi sziléziai hadjáratát 12.000 emberrel harcolta végig, Ausztriát pedig 17.000 emberrel támadta meg.³⁰

Tárgyalt időszakunk kezdetén a magyar hadsereg alapját a bandériumok, a telekkatonaság és kisebb részben a nemesi felkelés adta. Közülük azonban a nemesi felkelést csupán az ország területén belül lehetett felhasználni, akkor is csak végső esetben, és csak két hétig álltak az uralkodó rendelkezésére. Felszerelésük és kiképzettségük is gyenge volt, ezért támadó hadi vállalkozások során nem jöhettek számításba. Nem volt sokkal jobb helyzetű, ugyanakkor fegyverzetben és felszerelésben lényegesen színesebb képet mutatott a telekkatonaság, melynek soraiban parasztkatona és zsoldos is megfordulhatott.³¹ A telekkatonaságot már az ország határain kívül is bevethette a király, de csak három hónapig. Ez a két elem a megyei bandériumokba tagozódott be. Lényegesen nagyobb harcértékkel rendelkeztek a főúri, főpapi bandériumok és a hozzájuk viszonyítva fele akkora királyi bandérium, melyek a sereg gerincét alkották.³² Ez az arány azonban a Jagellók idején megváltozott, a királyi bandérium méretét ugyanis az 1498. évi XXI. törvénycikkely

²⁵ KUBINYI (2008), 25–29. A ténylegesen kiállítható létszám 1526-ban is 60.000 fő körül lehetett. KUBINYI (1981), 93–95.

²⁶ A minimumot 2.910.000-ben, a maximumot pedig 3.300.000-ben becsülte meg. KUBINYI (2008), 25–29.

²⁷ NAGY-NYÁRI (1875–1878), 38–39.

²⁸ A korszak mozgósítási problémáihoz lásd. KUBINYI (1990), 66–73.

²⁹ TÓTH (1925), 45–46.

³⁰ E. KOVÁCS (1990), 91.

³¹ A kérdéssel kapcsolatos vita szakirodalmáról és Kubinyi András hozzászólásához: KUBINYI (1990), 66. 2. lábjegyzet és KUBINYI (2008), 26–27.

³² ZARNÓCZKI (1992), 7–8.

szabályozta.³³ Jelentősek voltak továbbá a kiváltságos népek (kunok, székelyek, szászok) és a városok által kiállított csapatok, valamint, főleg a későbbiekben, a hűbéres területek csapatai. Mátyás uralkodása alatt azonban megerősödött, és külön elemmé vált a zsoldos katonaság.

Zsoldosok felbérzése korábban sem volt szokatlan a magyar királyoktól, már Nagy Lajos király nápolyi hadjáratában is nagy számban megjelentek.³⁴ Mátyás király későbbi újítását inkább az jelentette, hogy ezeket a zsoldosokat igyekezett hosszú időre felbérelni, ezáltal egy fegyelmezett, jól összeszokott, és állandó háborúskodásai miatt tapasztalt hadsereget hozva létre. Ezen hadsereg csíráit általában Jan Jiškra 1462-es meghódolásához szokták kötni, létrejöttét pedig az 1468-ban elkezdődött cseh háborúhoz.³⁵ De már Mátyás uralkodásának első tíz évében is többször felbukkantak zsoldosok, bár még nem játszottak kiemelkedő szerepet. Azonban már ekkor jól mutatja a király későbbi terveit, hogy kezdetben szövetségeseitől „idegen”, pontosabban az adott uralkodó által felfogadott zsoldosokat kért. Később ezt a katonakérést a pénz kérése váltotta fel, melyből a zsoldosokat már közvetlenül saját szolgálatába fogadhatta. A továbbiakban is ennek a szükséges pénzalapnak a megteremtése volt Mátyás egyik fő kül- és belpolitikai célja, amely tendencia a városokkal szembeni kéréseiben is jól nyomon követhető. Felmerült tehát a történettudományban (véleményem szerint nem alaptalanul), hogy Mátyás király egész nyugati politikája gazdasági törekvésekkel is magyarázható.³⁶ Azt azonban ki kell emelnem, hogy zsoldosokkal egyes főúri és főpapi bandériumokban is találkozunk, illetve a király bandériuma egy idő után szintén hivatásszerűen üzte a katonáskodást és szinte egyenértékűvé vált a zsoldosokkal.

A Jagelló korban a hadsereg fentebb ismertetett elemei továbbra is megmaradtak, ugyanakkor annak megkezdődött a terület, népesség és bevétel szerinti átalakítása. A folyamat részletes taglalására itt nincs módom, a téma szempontjából viszont meg kell említenem, hogy a „fekete sereg” 1493-ban történt erőszakos felszámolása után a súlypont ismét a bandériumokra, a telekkatonaságra, és kisebb részben a nemesi felkelésre tevődött át. Az uralkodók azonban megpróbálták ezeket a csapatokat professzionalizálni és egyfajta fél zsoldos állapotba juttatni. Ennek következtében pedig a „hivatásos” zsoldosok leginkább a végvárok őrségeiben és idegen segédcsapatok formájában jelentek meg az országban. Eredményeként pedig II. Lajos 1526-ban ismét európai színvonalú sereget tudott a mohácsi síkra vezényelni.³⁷

³³ NAGY (1899), 606–607.

³⁴ Példaként lásd.: KRISTÓ (1988), 91–126.

³⁵ TÓTH (1925), 53–78.; ZARNÓCZKI (1992), 7–8.

³⁶ CAZAN (1992), 98.

³⁷ A korszak hadseregéről bővebben: KUBINYI (2007b), 216–233. B. SZABÓ (2004), 443–480.

Tehát az eddig elmondottak alapján kijelenthetjük, hogy a tárgyalt időszak magyar hadserege vegyes társadalmi és gazdasági képet mutat. Kiegészítve mindezt az etnikai összetétellel³⁸ és a kor kereskedelmével³⁹ kijelenthetjük, hogy a magyar hadsereg több tekintetben is sokszínű volt. Mátyás idején továbbra is a nehézlovasság maradt az elsődleges fegyvernem, amely ebben az időszakban nagyrészt külföldiekből állt, így felszerelésük is sokban hasonlított a nyugat-európai mintához. Alapvető változás csak a Jagelló korban következett be, amikor a külföldiek helyét kisebb számú és gyengébben felszerelt magyarországi lovasok vették át.⁴⁰ Második fegyvernemként a könnyűlovasságot kell megemlítenünk, amely ebben az időszakban megjelenő huszárság mellett lovas íjászokból (un. tegzesekből) és lovas számszeríjászokból állt.⁴¹ Az első két fegyvernemmel szemben a gyalogság csak harmadlagos szerephez jutott, és Mátyás seregében a nyugati tendenciával ellentétben védekező szerepet kapott, lényegében a magyar hadsereg „stabil pontjává” vált. Ezzel magyarázható az is, hogy a források keveset szólnak róluk. Ezt a defenzív magatartást láthatjuk Mátyás király Veronai Gábor egri püspöknek Itáliába küldött levelében is.⁴² Páncélozottságuk alapján könnyű és nehézgyalogságra oszthatjuk őket. Fegyverzetük igen szerteágazó képet mutat, például többféle szálfegyvert használtak, de kifejezetten számszeríjas és puskás egységek is létrejöttek, védőfegyverük az állópajzs (*pavéze*) volt és hordói külön csapatnemet alkottak.⁴³ Továbbá említést kell tennünk a tüzérségről, amely bár nagyszámú ókori eredetű ostromgéppel (*machinis bellicis*) is rendelkezett, a városokhoz intézett parancsok azonban mégis ágyúkról szólnak, ami nem meglepő, ha figyelembe vesszük a városok ágyúkészítő műhelyeinek számát.⁴⁴

³⁸ Lásd.: ZARNÓCZKI (1992), 9.

³⁹ Példának lásd. a Magyarországon megjelent itáliai és dél-német páncélokka kapcsolatosan: TÖLL (2008), 117–120.

⁴⁰ B. SZABÓ (2004), 469–470.

⁴¹ B. SZABÓ (2010), 136–147.

⁴² ROHONYI–NAGY–TÓTH (1955), 111–112.

⁴³ ZARNÓCZKI (1992), 31–43. ZARNÓCZKI (1990), 52–59.

⁴⁴ Mátyás tüzérségéről: GYALÓKAY (1940), 232–239. ZARNÓCZKI (1990), 59–64. Az erdélyi, illetve szász városok tűzfegyvergyártásának fontosságáról: KALMÁR (1971), 165. Továbbá például Pozsonyban már 1440-ben ágyúöntő műhely nyílt, Nagyszombaton 1428-tól, Bártfán 1429-től dolgoztak ágyúöntők. Forrás megjelölése nélkül: DEMKÓ (1890), 81.

Városok, zsoldosok, városi zsoldosok

Pénzt, katonát, fegyvert: a városokat sújtó háborús terhek

Az előző fejezetben felvázolt hadseregbe a magyar városok többféleképpen csatlakoztak be. Fallal vették körül magukat, ezáltal mintegy erősségként funkcionálva őrizték a környéket és annak lakóit. Pénzt nyújtottak a különféle hadi vállalkozásokhoz, vagy különféle fegyveres erőket és hadi felszereléseket biztosítottak a hadakozáshoz, akár a közelbe, akár más királyságok területére. Továbbá információt szolgáltattak a környékbeli és gyakran a határon túli eseményekről.⁴⁵ Felmerül azonban a kérdés: mit is jelentettek mindezek a gyakorlatban?

A városok alapvetően évente egy összegben adóztak (*census* vagy *taxa*), amelynek terhet a város vezetése vagyonuk arányában osztotta szét a polgárok között. Az éves adótól függetlenül évente egy vagy akár két alkalommal hadiadót (*subsidium*)⁴⁶ is kivethetett rájuk a király. Ezen utóbbi adófajta bevételeit értelemszerűen hadi kiadásokra fordította az uralkodó, de találkozunk a census teljes egészének vagy egy részének hasonló felhasználásával is. 1480-ban például Eperjes, Kassa és Bártfa Szent-Lőrinc napi adóját hadi célokra fordította Mátyás.⁴⁷ Máskor vagy előre kérte az adót városaitól, vagy kimondottan kölcsönt kért tőlük, melyekért kárpótlásul az uralkodó a neki szánt adó egészét vagy egy részét elengedte, jobb esetben pedig bizonyos jövedelmeket átengedett a városnak, melyek közül a harmincad volt a leggyakoribb.⁴⁸ Érdekes különbség azonban, hogy például a morva városokkal ellentétben nem találkozunk a városok számára tett közvetlen királyi birtokadományokkal, ez azonban nem jelenti azt, hogy nem voltak.⁴⁹ Mátyás Pozsonynak adott egyik kiváltságában például meghagyta, hogy a környékbeli, örökös nélküli nemesi birtokok a városra szálljanak.⁵⁰ Ezen ellentételezések során a magyar városok az esetek többségében nem kapták vissza teljes egészében a kölcsönadott összeget, viszont a rájuk kirótt adóknak is csak egy részét fizették be.⁵¹ Szükség esetén azonban az uralkodó igen rendhagyó pénzszerzési módszerekhez is

⁴⁵ Ilyen felszólítások érkeztek Bártfára 1469-ben és 1505-ben. 1469: MOL DF 214469. 1505: MOL DF 216756. Az erdélyi szász városok pedig gyakran kémeket küldtek a román vajdaságok és a törökök területére. Brassóval kapcsolatban lásd. KUBINYI (2008), 101. Nagyszebennel kapcsolatban: <http://urts81.uni-trier.de:8083/catalog/5169> Letöltés ideje: 2014. 11. 08.

⁴⁶ Lásd. az I. Melléklet „Pénzkérés” részét.

⁴⁷ Lásd I. Melléklet „Pénzkérés” részének 1480. évre vonatkozó adatait.

⁴⁸ KUBINYI (2007a), 94–95. Példáért lásd. az I. Melléklet „Pénzkérés” részének harmincadra vonatkozó és „kölcsön” szócikkeit. Hasonló volt a helyzet, ha a város falainak építésébe vagy javításába kezdett, erről azonban még lesz szó.

⁴⁹ Mátyás morva városokkal szembeni politikájáról: KALOUS (2011), 154–175.

⁵⁰ MOL DL 106604.

⁵¹ KUBINYI (2007a), 94.

nyúlt, úgymint a városi plébánia perselypénzeinek elvételéhez,⁵² vagy a város külső, saját vagy zálogbirtokainak megadóztatásához.⁵³ Ezen pénzszerzési módokról viszont még lesz szó.

Másik kiemelendő teherterhelés a katonai szolgálat volt, melynek szintén több formáját őrizték meg a források. Az egyik ilyen parancsforma értelmében a város saját seregét küldte egy-egy kapitány segítségére vagy egy-egy vár ostromára. Kérdéses ugyanakkor, hogy ez fejenkénti felkelést vagy csak a zsoldosereget jelentett-e.⁵⁴ Ugyanis megjelent egyfajta telekalapú sereglétszám megállapítási lehetőség, amely parancsnak csak 1462-ből maradtak fent nyomai,⁵⁵ a későbbiekben azonban, mint büntetési lehetőség szerepel az oklevelekben.⁵⁶ Ezen kérdés részletesebb elemzésére azonban még visszatérek. Vannak továbbá olyan esetek is, amikor kifejezetten zsoldosokat kért az uralkodó a városaitól, ennek módja azonban többféle lehetett. Az esetek egy részében a várostól közvetlenül kérte a zsoldosokat, ezáltal a város bérelte fel és gyakran fizette is őket. Ez a lehetőség, mint látni fogjuk, a felvidéki huszita harcok, az ausztriai háború, és a Jagelló-kor folyamán is végig megmaradt. A város részére történő zsoldostoborzás a városbíró feladata volt,⁵⁷ de vannak adatok arról, hogy ő is kiadhatta egyik emberének. 1456-ban például Bártfa város bírójának és a város tanácsának egy Simon nevű emberüket ruházta fel azzal a joggal, hogy 25 zsoldost fogadjon fel.⁵⁸ Máskor az uralkodó egy emberének a városba való beengedését kérte, hogy ott zsoldosokat fogadhasson fel, ahogy azt a felvidéki városok esetében Szántói Mátyás toborzó útja bizonyítja 1467-ben.⁵⁹ Ugyanakkor olyan eset is előfordult, hogy a kiküldött személy egyszerűen toborzás kihirdetését kérte a városoktól. Ez történt 1481-ben, amikor Huszti Bálint a Kassán való zsoldba lépés lehetőségét hirdettette ki a környező településeken.⁶⁰ Harmadik lehetőségként a város által felfogadott zsoldosok ellenőrzése után az uralkodó, vagy egyik hadvezére fizette ki őket, ahogy az 1486-ban Pozsony esetében történt.⁶¹ A kéresem túl azonban a felfogadás módja is különböző lehetett: vagy szabályos zsoldosfogadás történt személyenkénti felvétellel, vagy közvetlenül egy zsoldos csapat (*rota*) felbérzése került sor. Mindkét esetben a

⁵² Lásd.: I. Melléklet „Pénzkérés” rész „perselypénz” szócikke.

⁵³ Például: Bártfa 1505: MOL DF 216770.; Kassa, Eperjes, Bártfa, Kisszeben 1498: MOL DL 70333., Lőcse 1521: HAIN (1988), 24. Bártfa 1470: MOL DF 214488.

⁵⁴ KUBINYI (2007), 98–99.

⁵⁵ A parancs értelmében a város minden két telek után egy katonát köteles kiállítani. IVÁNYI (1910b), 213. 1396. és MOL DF 214104.

⁵⁶ MOL DF 214104.

⁵⁷ ORTVAY (1893), 300.

⁵⁸ IVÁNYI (1910b), 140. 880.

⁵⁹ MOL DF 214396.

⁶⁰ MOL DF 214956.

⁶¹ TELEKI (1857), 340. DCCXLVIII.

felek szerződést kötöttek egymással.⁶² A felfogadás során ellenőrizték a katona felszerelését (*mustra*), ezáltal egyrészt harcértékét is fel tudták becsülni (és az a megbízó számára is ellenőrizhetővé vált), másrészt, és ez volt a hangsúlyosabb, a megbízó ez alapján térítette meg a katonát harc közben ért anyagi károkat. Abban az esetben, ha a város bérelte fel az adott zsoldost, akkor felszerelését is a város egészítette ki saját fegyverraktárából vagy vásárlás útján, azonban ha királyi parancsra bérelték fel, akkor is volt lehetőség a városi fegyverraktárból való kölcsönzésre. A szerződés megkötését követően került sor az első zsoldfizetésre is.⁶³ A zsoldoscsapatot általában a rotamester (*rotmaister*)⁶⁴ vagy a kapitány (*hauptmann*) vezette,⁶⁵ illetve alatta tizedesek szolgáltak (német nyelvű forrásokban *zechenter* vagy *zebenter*,⁶⁶ a latin nyelvűekben *decurio* és *decimator*),⁶⁷ ugyanakkor az egység mellé több esetben kisegítő személyzet is járult. Egy 1440-es bártfai zsoldoslistában például négy fuvaros és egy előlovagló is szerepelt.⁶⁸ Ennek az a magyarázata, hogy a felfogadott zsoldosokat több esetben nem önmagukban kérték, hanem különféle hadfelszereléssel együtt.

A városoktól kért hadfelszerelés az esetek többségében ágyút, puskát, puskaport, golyót,⁶⁹ használatukhoz szükséges eszközöket,⁷⁰ illetve a kezelésükhöz értő szakembert jelentett.⁷¹ Ugyanakkor jelenthetett más mesterembereket és kisegítő személyzetet is.⁷² Abban a kérdésben azonban, hogy mit is értettek még hadfelszerelés alatt, segítségünkre van Iványi Béla egy tanulmánya, amelyben az 1526 és 1528 között Eperjesen felfogadott zsoldoscsapatokra vonatkozó feljegyzéseket dolgozta fel.⁷³ Ezek alapján 1526-ban II. Lajos király számára a város által kiállított kontingens mellé egy ágyút, nyolc lovat, kocsikat, egy sátrat és élelmiszert is szándékozott küldeni a város, azonban a csapatra végül nem volt szükség. A mohácsi csatát követően Szapolyai számára a török ellen újabb zsoldoscsapatot szervezett a város, amelyet kapákkal, kötelekkel, baltával és egyéb szerszámokkal, illetve egy nagy üsttel, csöbrökkel és 73 dénár értékben edényekkel láttak el.

Mindezek alapján láthatjuk tehát, hogy milyen terheket kellett a városoknak csak a háborúk kapcsán elviselniük, valamint – legalábbis elméletben – milyen sokoldalúnak kellett

⁶² FEJÉRPATAKY (1885), 485., 611., 615.

⁶³ NÓGRÁDY (2013), 270.

⁶⁴ NÓGRÁDY (2008), 200.

⁶⁵ SEGEŠ (2005), 248. A két titulus felcserélhető volt. DRASKÓCZY (2008), 188.

⁶⁶ SEGEŠ (2005), 248.

⁶⁷ IVÁNYI (1910a), 448.

⁶⁸ SEGEŠ (2005), 248.

⁶⁹ Lásd.: I. Melléklet „Felszerelésekérés” részét.

⁷⁰ Mátyás például csigának (*chijga* vagy *czwg*) nevezett szerszámot kér Pozsony várostól az ágyúk használatához. TELEKI (1855), 226. CDXVI.

⁷¹ Lásd. I. Melléklet „Felszerelésekérés” részben „pattantyús” címszó alatt.

⁷² Például ácsokat. LUKINICH (1937), 115. Fegyvergyártót SEGEŠ (2005), 248.

⁷³ IVÁNYI (1910a), 447–451.

lenniük annak érdekében, hogy ezeket a parancsokat hosszútávon is teljesíthessék. Következő lépésként viszont azt kell megvizsgálnunk, hogy tárgyalt időszakunk alatt ebből mennyit kellett a gyakorlatban egyszerre teljesíteniük.

„A király megparancsolja...”: a városok katonai szerepének változásai a részükre kiküldött uralkodói parancsok tükrében

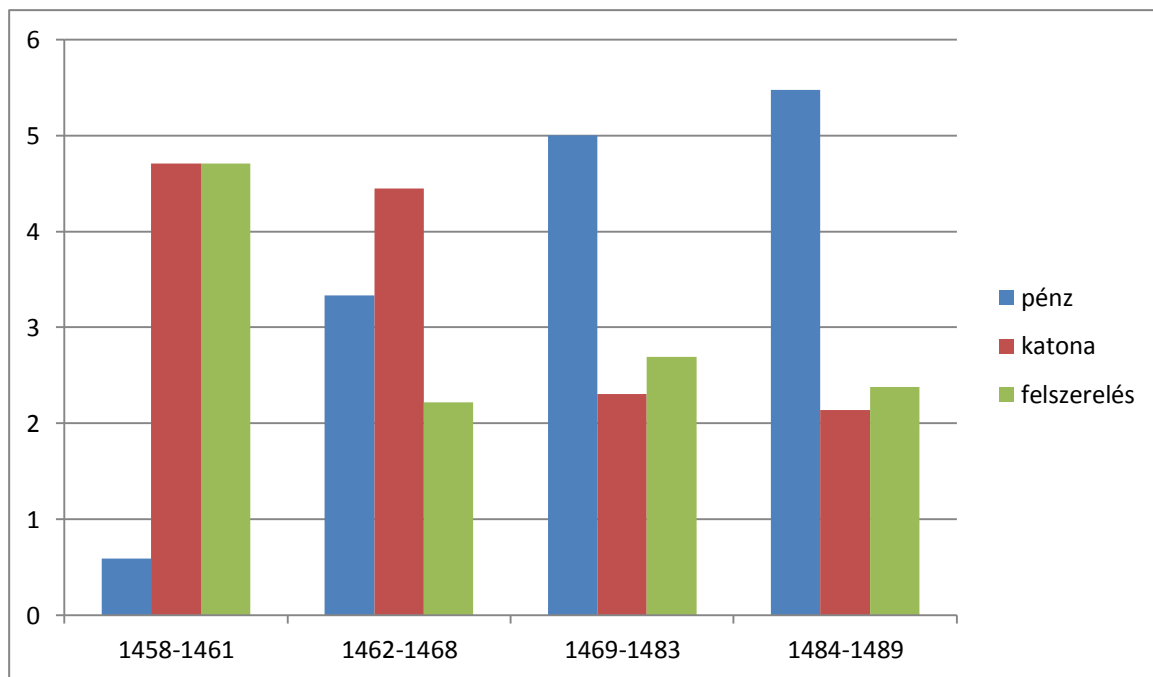
A városok háborús szerepének kezdetei egészen az Árpád-korig nyúlnak vissza. IV. Béla tatárjárás utáni politikája kapcsán városfalak kezdtek épülni, és a városokat pedig nehézlovasok és íjászok kiállítására kötelezték.⁷⁴ Néhány évtizeddel később már városi csapatokkal találkozunk I. Károly király oldalán az oligarchákkal szemben vívott harcok során. Ez a segítség azonban nem maradt viszonzás nélkül, s az Anjou királyok politikájának köszönhetően a 14. században virágzásnak indultak a magyarországi városok.⁷⁵ Ez a pártoló politika ugyan Zsigmond korában is folytatódott, de ez az az időszak, amikor egy részük földesúri függésbe kerülve ideiglenesen vagy végérvényesen elvesztette azt a lehetőséget, hogy később szabad királyi várossá váljon.⁷⁶ Azok a városok viszont, amelyek élni tudtak a lehetőségekkel, olyan gazdasági háttérre tettek szert, hogy pénzügyi és katonai segítséget is képesek voltak az uralkodónak nyújtani. Ez a folyamat korszakunkra odáig jutott, hogy gyakoriságát tekintve a pénzügyi segítség a katonai terhek fölé kerekedett.⁷⁷ Most viszont arra a kérdésre keresem a választ, hogy a városokhoz intézett uralkodói kérések között milyen idő- és térbeli változások figyelhetők meg (a kérések egymáshoz való arányához lásd. 1. és 2. ábra).

⁷⁴ SZŰCS (1993), 22–25., 50–60.; HÓMAN (1908), 90–92.

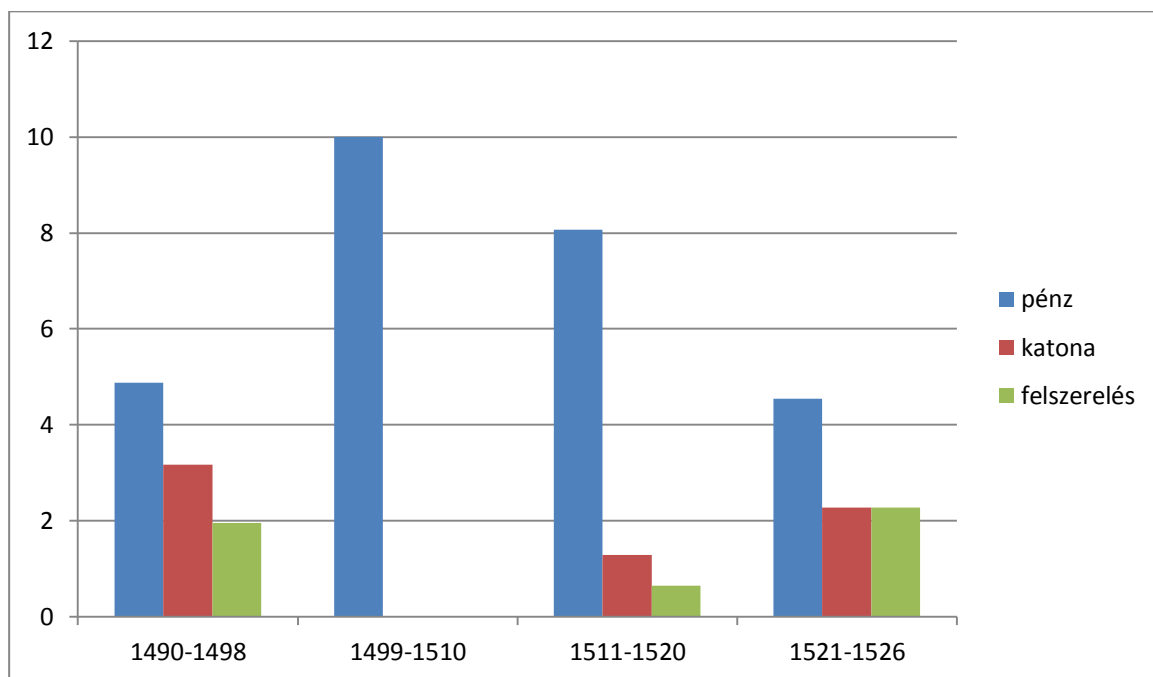
⁷⁵ ENGEL–KRISTÓ–KUBINYI (1998), 107–111.; KRISTÓ (1988), 35–39., 196.; RÁZSÓ (1962), 160–162.

⁷⁶ MÁLYUSZ (1984), 154–170.

⁷⁷ Lásd. I. Melléklet „Pénzkérés” és „Hadseregállítás” részét.

1. ábra Városokhoz intézett uralkodói kérések megoszlása Mátyás alatt

2. ábra Városokhoz intézett uralkodói kérések megoszlása a Jagellók alatt

Regionális szinten a városok jelentősége egész tárgyalt időszakunkban megmaradt. Ennek egyik jele a városfalak építése, amelyet az uralkodó néhány esetben a harmincad vám és a közeli falvak jobbágymunkaerejének átengedésével is támogatott. A vám egy részének átengedéséről értesülünk 1469-ben Sopronban és teljes egészének 1501-ben Bártfán.⁷⁸ A jobbágymunka felhasználására pedig 1464-ben Sopron, 1471-ben Pozsony, és 1472-ben Eperjes város esetében van példa.⁷⁹ Máskor ez a segítség a város, és több esetben az annak birtokában lévő falvak adóinak elengedésében nyilvánult meg. Ezt történt például 1459-ben, amikor Mátyás, Eperjes rendes évi adóját és harmincad fizetési kötelezettségét három évre elengedte.⁸⁰ De hasonló adóelengedésre került sor Pozsony városánál 1471-ben,⁸¹ Sopron városának és falvainak adóját pedig három évre engedte el II. Ulászló 1507-ben.⁸² Pozsony és Sopron esetében azonban olyan esettel is találkozunk, amikor a helyi zsidóságot szólította fel az uralkodó, hogy egy nagyobb összeggel járuljanak hozzá az adott város erősítéséhez. A két oklevél közül a pozsonyi még V. László uralkodása idején kelt,⁸³ s jól jelzi, hogy II. Ulászló 1515-ös soproni eljárása nem volt előzmény nélküli.⁸⁴ Egy másik érdekes esetet tár elénk az egyik Beszterce városának címzett oklevél is, amelyben Mátyás, apja, Hunyadi János által épített besztercei várának elbontását és városfalba építését engedélyezte a városnak.⁸⁵ Ezekből a példákban is jól érzékelhető, hogy a városok fallal való körül vétele tárgyalt időszakunkban is kiemelkedő szerepet foglalt el királyaink várospolitikájában. Szintén az erősség funkciót emelik ki azok az uralkodótól és más katonai előljáróktól érkező levelek, amelyek a védelemre való ügyelésre szólítják fel a várost.⁸⁶ Illetve a szász városok esetében azok az uralkodótól nyert kiváltságok, amelyek a város hadseregének bizonyos százalékban ideiglenesen megengedik, hogy hadba vonulás esetén a városban maradjon.⁸⁷ Az ideiglenességre jó példa Szászkézds esete, amely város 1470-ben serege felének otthontartására kapott engedélyt,⁸⁸ egy évvel később viszont már csak harmadára.⁸⁹ Okleveleink azonban több ígéretet megőriztek királyoktól és királynéktól egyaránt, amelyek a városok védelmét helyezték kilátásba. Mátyás például 1471-ben segítséget ígért Kassa

⁷⁸ HÁZI (1926), 228. 333.; IVÁNYI (é.n), 7. 3612.

⁷⁹ HÁZI (1926), 141.169.; MOL DF 240572.; IVÁNYI (1931), 204–205. 492. Bővebben: KUBINYI (2007a), 97–98.

⁸⁰ IVÁNYI (1931), 179–180. 415., 180–181. 416.

⁸¹ MOL DF 242849.

⁸² HÁZI (1928), 232. 219.

⁸³ MOL DL 107559.

⁸⁴ HÁZI (1928), 322. 295.

⁸⁵ MOL DL 62884.

⁸⁶ Lásd I. Melléklet „Hadseregkérés” rész „városvédelem” szócikkét.

⁸⁷ KUBINYI (2007a), 98.

⁸⁸ GÜNDISCH (1981), 468. 3825.

⁸⁹ GÜNDISCH (1981), 482. 3847.

városának a betörő lengyelekkel szemben.⁹⁰ Szintén a benyomuló lengyelek elleni ígért támogatást Beatrix királyné 1490. október 20-án kelt levele.⁹¹ 1525-ben Mária királyné pedig a felvidéki bányavárosok támogatásáról értesítette Selmezbányát.⁹² Üres ígéretek mellett azonban olyan oklevelek is fennmaradtak, amelyek tényleges támogatásról tanúskodnak. 1481-ben például Mátyás Pozsony védelmére hátrahagyott 40 zsoldosát magához rendelte, helyükre pedig ugyanannyi zsoldos felfogadására utasította a várost, amihez pénzt és egyik kapitányának odaküldését is ígérte.⁹³ Hadiszerek tekintetében pedig az egyik ilyen példa 1492-ből való, amikor is II. Ulászló két Mátyás által otthagyott ágyút örök időkre Nagyszebennek adományozott.⁹⁴

Saját maguk megvédésén túl a városoknak gyakran saját környezetük biztosításában is részt kellett venniük. Ez a gyakorlatban a közeli rablócsapatok felszámolásától⁹⁵ és a fegyveres kísérettől⁹⁶ egészen a várostromokig és a lázadások leveréséig tartott. Igen nagy szerepet vállaltak például a felvidéki városok a huszita harcok során. Mivel a harcok történetét Tóth-Szabó Pál igen nagy alaposággal feldolgozta, ezért kérések megjelölésén túl az eseménytörténettel nem kívánok foglalkozni.⁹⁷ Ezen időszakon belül királyi utasítások tekintetében az 1458–1462 közötti időszak tűnik a legaktívabbnak,⁹⁸ további királyi utasításról azonban csak 1467 októberéből van adatunk, amikor is Mátyás felszólította Eperjes városát, hogy a felvidéki területek védelmében támogassa kapitányait.⁹⁹ A következő évben pedig a Kapi várát ostromló Szapolyai Imrének kért több várostól segítséget.¹⁰⁰ Feltűnő azonban, hogy Mátyás saját maga részére az ország területén folyó harcok során uralkodása alatt nem kért csapatokat a városoktól. Ez alól csak egy 1460-as kérés és a fent említett 1471-es lengyel betörés tűnik kivételnek.¹⁰¹ A következő évben viszont ismét Szapolyai Imre segítségére kért 400 gyalogost és hadiszereket városaitól,¹⁰² 1483-ban pedig az

⁹⁰ TELEKI (1855), 449–450. DXXX.

⁹¹ GEREVICH–JAKUBOVICS–BERZEVICZY (1914), 169–170. CXX.

⁹² MOL DL 47612.

⁹³ TELEKI (1857), 197–198. DCLXXVII.

⁹⁴ <http://urts81.uni-trier.de:8083/catalog/4940> 2014. 11. 08.

⁹⁵ Főleg a kezdeti időszakban ezeket a rablókat nehéz megkülönböztetni a huszitáktól, azonban a város ellenük való önálló fellépését mindenképp érdemes kiemelni. 1454-ben például bártfai csapatok vették körül a malczói templomot, az oda menekült fosztogatókból 46-ot elfogtak és felakasztottak. MOL DF 213419.

⁹⁶ 1450-ben két kereskedő 25 katonát kért saját költséjükre Bártfától kíséret gyanánt. MOL DF 213257. 1460-ban pedig három személy kért a várostól 34 fős kíséretet. IVÁNYI (1910b), 191. 1222.

⁹⁷ TÓTH-SZABÓ (1917), 303–331.

⁹⁸ Lásd.: I. Melléklet „Hadseregkérés” és „Felszereléskérés” részének vonatkozó éveit.

⁹⁹ IVÁNYI (1931), 193. 459. A városi csapatok azonban 1462. és 1467. között sem pihentek, erről lásd.: II. Melléklet „Hadseregkérés” és „Felszereléskérés” részének vonatkozó éveit.

¹⁰⁰ Lásd.: I. Melléklet „Hadseregkérés” részének 1468-re vonatkozó adatait.

¹⁰¹ 1460: MOL DF 213918. 1471: MOL DF 214545.

¹⁰² IVÁNYI (1910b), 279. 1848.

engedetlenkedő Perényi Miklós sztrópkói, majd terebesi várához rendelte ki a kassai és bártfai csapatokat, hogy Lábatlani Andrást segítsék.¹⁰³ Ezt követően azonban úgy tűnik, hogy Mátyásnak sikerült stabil hátországot biztosítania az ausztriai tartományok elleni harcaihoz. Egészen 1490. április 6-án bekövetkezett haláláig nem kellett városait semmilyen regionális harcban csatasorba állítania. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy ebben az időszakban a magyarországi városok mentesültek a katonaállítás terhe alól, de erről a későbbiekben még lesz szó.

1490-től kezdődően az ország ismét csatatérre változott. A harcok során több trónkövetelő igyekezett megszerezni magának a magyar trónt. Corvin János legyőzése után azonban¹⁰⁴ a városi csapatokat II. Ulászló, illetve hadvezérei seregében látjuk.¹⁰⁵ Érthető módon Mátyással ellentétben II. Ulászlónak minden segítségre szüksége volt, hogyha a magyar koronát meg akarta szerezni, ezzel is magyarázható a városok katonai felhasználása a királyi hadseregben. 1498 után azonban úgy tűnik, hogy a magyarországi városok teljesen háttérbe szorultak a király katonai elképzeléseiben, ilyen jellegű terheik pedig sokkal inkább az adófizetésre tevődtek át. Ez a folyamat csak az 1510-es évektől látszik megszakadni. 1512-ben Lánzsér ostroma,¹⁰⁶ valamint az 1514-ben bekövetkezett Dózsa féle felkelés volt az, amelyhez az első esetben Sopront, a másodikkal pedig a felvidéki városokat mozgósította.¹⁰⁷ Ezt követően azonban a városok haderejét már nem helyi szinten, hanem az ország déli végein vetették be a Jagelló uralkodók.

Mint ahogy fentebb láthattuk, Mátyás uralkodásának kezdetétől részt vettek városi csapatok is a felvidéki harcokban. Az azonban nem tűnik eldönthetőnek, hogy az uralkodói kérésekben megjelenő „teljes hadinép” a városok hadköteles népére, vagy pedig csak zsoldosseregére vonatkoznak. A kérdéssel kapcsolatban Kubinyi András hívta fel a figyelmet egy jelenségre, ami talán segítségünkre lehet a döntésben. 1462-ben ugyanis Mátyás király 100 gyalogost és 100 lovast kért Bártfa városától, vagy minden két telek után egy katonát. A későbbi levelekben viszont már csak ez utóbbi lehetőség szerepelt és a kötelezettséget Eperjes városára is kiterjesztették.¹⁰⁸ Kubinyi megállapítása szerint ez a kérés ugyan erősen emlékeztet a telekkatonaságra, a két telek utáni egy katona kiállítása azonban túl nagy

¹⁰³ Lásd.: I. Melléklet. „Hadseregkérés” 1483-ra vonatkozó részét.

¹⁰⁴ A sztrópkói kapitány például Corvin János számára kér 25 gyalogost Bártfától. IVÁNYI (1910b), 404. 2749.

¹⁰⁵ Lásd.: I. és II. Melléklet „Hadseregkérés” részében 1490–1498-re vonatkozó adatait.

¹⁰⁶ HÁZI (1928), 282. 261. Az ostrom körülményeiről: CSERMELYI (2013). Innen Valkó megyébe irányította őket az uralkodó. HÁZI (1928), 284. 263.

¹⁰⁷ HÁZI (1928), 228. 261. A felvidéki városokhoz lásd: I. Melléklet „Hadseregkérés” részében az 1514-re vonatkozó adatait.

¹⁰⁸ IVÁNYI (1931), 185. 432.

számnak tűnik.¹⁰⁹ A kérdés megválaszolására tett kísérletünket kezdjük egy kicsit messzebből. Köztudott, hogy tárgyalt időszakunkban városaink védelme nem csak a fogadott zsoldosokra, hanem a város polgárságára is hárult. Ennek érdekében több helyen lövésztársulatok jöttek létre, és idővel nagy hangsúlyt fektettek a polgárság erőletének és fegyverzetének szinten tartására és ellenőrzésére,¹¹⁰ valamint polgári személyek végrendeleteiben is többször találkozunk fegyverekkel.¹¹¹ Másfelől azonban tárgyalt időszakunkban, mint ahogy a zsoldosnak ajánlkozó korábban említett levelekből kitűnik, a Felvidéken igen nagy számban lehetett találni olyan elemeket, akik önként jelentkeztek volna katonának. Feltételezhető tehát, hogy a kért gyalogosok és lovasok zsoldosok, akiket a környéken garázdálkodó huszitákból könnyűszerrel fel lehetett bérelni. A városi zsoldosok közismerten gyalogos volta ellenére ez magyarázná a lovasok nagy számát is.¹¹² Mi a helyzet azonban a telkek után kért katonákkal? A kérdés megválaszolásához forrásokért érdemes egy kicsit túllépni a dolgozat címében megadott időkereten. Egyik ilyen forrásunk ugyanis 1526-ban, az oszmánok mohácsi győzelmét követően született, amelyben Bártfa városát fejenkénti felkelésre szólította fel Várdai Pál egri püspök.¹¹³ Jelen helyzetben azonban a körülmények is kikényszeríthették, hogy a város egy ilyen radikális mozgósítást hajtson végre. Fennmaradt azonban egy másik, szintén egyértelműen fejenkénti felkelésre utasító oklevelünk is, melyet 1453-ban adott ki V. László, szintén Bártfa városának.¹¹⁴ Úgy tűnik tehát, hogy a városokra vonatkozó fejenkénti felkelés lehetősége egész időszakunkban megmaradt. Feltételezhetjük továbbá azt is, hogy a későbbi oklevelekben szereplő „egész hadinépre” vonatkozó utasítások a fejenkénti felkelést is jelenthették.¹¹⁵ Állításunk Bártfa esetében valóban megállja a helyét, Eperjes esetében azonban van egy apró probléma. Nevezetesen az, hogy a város többször megerősített kiváltságai tiltják a fejenkénti felkelésre való felszólítást.¹¹⁶ Áttekintve az eperjesi levéltár erre vonatkozó okleveleit valóban kitűnik, hogy az Eperjes városához intézett kérések között nem találunk a bártfaiéhoz hasonló „egész hadinépükre” vonatkozó felszólításokat. Milyen alapon kér tehát az uralkodó és Szapolyai

¹⁰⁹ KUBINYI (2007a), 98–99.

¹¹⁰ DEMKÓ (1890), 86–88.

¹¹¹ SZENDE (2004), 210.

¹¹² Tóth Zoltán mutatott rá, hogy időszakunkban a husziták jelentős része lovas. TÓTH (1925), 35–36. A husziták magyar hadseregre gyakorolt egyéb hatásairól lásd.: B. Szabó János: “A huszita hadviselés hatása és adaptációja Közép-Európában” c. előadását, amely a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából megrendezett konferencián hangzott el 2014.11.7-én. A konferenciakötet várhatóan dolgozatom lezárása után jelenik meg.

¹¹³ IVÁNYI (é.n), 329. 5597.

¹¹⁴ MOL DF 213390.

¹¹⁵ „Cum omnibus in geniis et gentibus vestris” és ehhez hasonló megfogalmazásokban. Például: MOL DF 213929. Gyakorlati megvalósulása azonban vitatható.

¹¹⁶ Már III. András 1299. január 28-án kelt kiváltságai között is szerepel MOL DF 228435. Ezt a 14. század folyamán többször is megerősítették. H. NÉMETH (2004), 74. 10. lábjegyzet.

minden két telek után egy katonát Eperjestől? A kérdésre a válasz valószínűleg az lehet, hogy a telkek utáni katonaállítás nem a polgári telkekre, hanem a város tulajdonában lévő jobbágyi jogállású telkekre és más birtokokra vonatkozik. Ezt az állítást egy 1521-ben Sopron városához intézett kérés is alátámasztja, amelyben az uralkodó a város birtokai után kéri a katonákat kiállítani.¹¹⁷ Ebben az esetben pedig a két telek utáni egy katona kiállítása is érthető, ugyanis azt a városnak kellett saját erejéből és pénzéből kipótolnia, hogy teljesíthető legyen. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy a korábbi felkelési forma megreformálási kísérletével van dolgunk. Erről a katonakérési módról azonban a későbbiekben nincsenek adataink, sőt már az egy hónappal későbbi seregkérések sem említik,¹¹⁸ ezért feltételezhető, hogy nem váltotta be az uralkodó hozzá fűzött reményeit.

Hangsúlyoznom kell azonban, hogy a fenti gondolatmenettől függetlenül a felvidéki harcokban egyértelműen városi szolgálatában álló zsoldosok is részt vettek. Ennek egyik példája Bártfai Miklós 1462. június 9-én Lőcsén kelt levele a bártfai bíróhoz, melyben zsoldosok felfogadásával és a szolgálatában állók fizetésével kapcsolatban ír.¹¹⁹ A neve alapján valószínűleg bártfai polgár, a város számára kiküldött április 6-án kelt, Szapolyai kérésére toborzott zsoldoscsapat vezetője volt.¹²⁰ Ugyanakkor a fizetésük elmaradása miatt Szapolyai István június 14-én Lőcsén kelt levélében panaszkodik Bártfának, hogy a zsoldosok nem hajlandóak engedelmeskedni neki.¹²¹ Ekkor június 19-én Bártfai Miklós ismét levelet írt a városnak, amely valószínűleg végül hajlandó volt megtéríteni a zsoldosok egy havi zsoldját.¹²² Egy hónappal később, augusztus 17-én viszont Szapolyai ismét levelet írt Bártfának, amely szerint a Dunavicnél hagyott zsoldosai nem hajlandóak engedelmeskedni neki, és ezért az uralkodóhoz fog fordulni.¹²³ Augusztus 24-én azonban Berzeviczy János írja Bártfa városának, hogy a Márton vezette csapataikat a király parancsára visszavonhatják a határról, és a vezért is megdicséri.¹²⁴ Ez a példa jól mutatja a városi zsoldban álló, és mások számára kiküldött csapatok fizetési problémáit. Továbbá a gyors vezetőváltások, és a vezetők bártfai polgári származása arra enged következtetni, hogy egy toborzott, és nem teljes egészében felbérelt csapattal van dolgunk.

A városok által fizetett zsoldos csapatok nehézségeit látva érthetővé válik, hogy 1462-ben megkezdődött a városok királyi parancsra történő zsoldosfelfogadása is. Az erről szóló

¹¹⁷ HÁZI (1929), 20. 13.

¹¹⁸ Mátyás részéről: MOL DF 214109. Szapolyai István részéről: MOL DF 214110.

¹¹⁹ MOL DF 214118.

¹²⁰ IVÁNYI (1910b), 214. 1400.

¹²¹ NEUMANN (2012), 64. 35.

¹²² MOL DF 21412.

¹²³ NEUMANN (2012), 76. 38.

¹²⁴ MOL DF 214130.

parancs nem sokkal Jiškra 1462 májusában történt meghódolása után íródhatott,¹²⁵ amikor is több zsoldosvezér – egyelőre ideiglenes – behódolásával megkezdődött a zsoldossereg szervezése.¹²⁶ Mátyás tervei azonban a vezérek év végi árulásával sem törtek meg.¹²⁷ 1464-ben ismét zsoldosok felfogadására utasította Bártfát, akiknek zsoldját a város adójából elengedte,¹²⁸ illetve a törökök ellen 200 lovas küldésére kötelezte a várost.¹²⁹ Ezek után azonban érdekes módon csak 1467-ből értesülünk a király egyik emberének zsoldosfogadási tevékenységéről,¹³⁰ illetve tudunk szász zsoldosokról a moldvai hadjáratban.¹³¹ Ezt követően pedig csak 1481-ben találkozunk újra nagyobb magyarországi zsoldosfogadással.¹³² Úgy tűnik tehát, hogy a cseh háborúkat Mátyás, ha nem is magyarországi városok nélkül, de azok katonai utánpótlását mellőzve harcolta végig. Ez alól egy apró kivétel van, amikor is 1471-ben Pozsony városától 24 gyalogost kért, de őket is szekerekhez és az oszmánok ellen.¹³³ Jelentős változás tehát csak 1484-ben következett be, amikor több városát megmozgatva indult a déli végekre az oszmánok ellen.¹³⁴ Mivel azonban nem került sor a szultáni sereggel való összeccsapásra, így serege jelentős részét valószínűleg Bécs ostromára vezényelhette át.¹³⁵ A következő években azonban az un. „osztrák” háborúk során úgy tűnik, hogy a magyar városok, pontosabban Pozsony és Sopron nagyobb szerepet kaptak. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy katonaállításukat tekintve Mátyás, állításának megfelelően, valóban erőteljesen kímélte ezt a két várost. 1485-től 1487-ig viszont évente találkozunk legalább az egyik városnak szóló gyalogoskérésekkel.¹³⁶ Ezek a parancsok azonban többségükben néhány napra kérik a zsoldosokat, mint ahogy azt a bevezetőben említett soproni vagy az 1487-es pozsonyi kérés mutatja.¹³⁷ Máskor a király vette át a zsoldjuk kifizetését, mint ahogy az 1486-

¹²⁵ IVÁNYI (1910b), 214. 1423. A királyi parancsot tartalmazó levelet Szapolyai István írta július 26-án, de a fentebb idézett június 14-ei levele is utal már rá.

¹²⁶ Ekkor állt Mátyás szolgálatába Talafusz, Dobrai Brcsal Miklós, Hertwitowicz Bartos. TÓTH-SZABÓ (1917), 326. és Sukowski Péter NEUMANN (2012), 66.37.

¹²⁷ Mivel nem érkezett meg időben a pénzük, ezért szeptemberben többen ismét Mátyás ellen fordultak TÓTH-SZABÓ (1917), 327.

¹²⁸ IVÁNYI (1910b), 232. 1519.

¹²⁹ IVÁNYI (1910b), 235. 1537.

¹³⁰ IVÁNYI (1910b), 258. 1697.

¹³¹ 1467. november 5-én Mátyás egy nagyszebeni tűzmesternek és 34 zsoldosnak fizet zsoldot. Fizetésükről: KUBINYI (2007a), 99.

¹³² IVÁNYI (1910b), 330. 2203.

¹³³ MOL DL 107589.

¹³⁴ Városaitól pénzt, gyalogosokat, löport, ágyúkat kért Mátyás, illetve a nevében intézkedő Nagylucsei Orbán győri püspök és kincstartó. A Kassának címzett levél: MOL DF 270614., Eperjeshez: MOL DF 228971. (nyugta), Bártfához: MOL DF 215107. (nyugta) Pozsonyhoz: MOL DF 240670. A szászoktól pedig 200 lovas kiállítását kérte Bátori István erdélyi vajda számára. GÜNDISCH (1991), 357. 4559.

¹³⁵ HORVÁTH-NEUMANN (2012), 69. Kiemelten a 343. lábjegyzet. A szultán ugyanis Moldva ellen vonult ELEKES (1937), 74.

¹³⁶ Lásd.: I. Melléklet „Hadseregkérés” részének 1485–1490. közötti adatait.

¹³⁷ A soproni esetről lásd. 1. lábjegyzet, a pozsonyi kérés: TELEKI (1857), 348. DCCLIV.

ban történt.¹³⁸ Ahogy korábban már említettem, Mátyás halálát követően II. Ulászló többször is igénybe vette országon belüli harcaihoz a városi csapatokat.¹³⁹ Ennek keretében kért 1491-ben a szepesi kapitány, 1498-ban pedig Perényi Imre királyi asztalnokmester csapatokat Bártfa városától II. Ulászló részére.¹⁴⁰ 1498 után azonban az ilyen jellegű kérések is megszakadtak, a város környezetén túlra pedig csak a nagy oszmán támadások idején, 1521-ben és 1526-ban indultak városi csapatok.¹⁴¹

A katonaállítással ellentétben a különféle hadfelszerelések kérése már sokkal egybefüggőbb képet mutat. Mátyás a felvidéki harcok során ugyanis a városi csapatok mellé többször kért hadfelszerelést is. Ez történt például 1460. augusztus 1-jén, amikor Bártfától gyalogosok mellett két ágyút, puskaport és pattantyúsokat kért.¹⁴² Ugyanezen év októberében pedig a város csapatainak és hadfelszerelésének készenlétben tartását kérte.¹⁴³ A cseh harcok után azonban 1482-ig nem ismerünk uralkodói hadiszerkéréseket.¹⁴⁴ A katonaállítással ellentétben a hadiszerek szállítása sokkal mobilabbnak tűnik. Ezt az is jelzi, hogy nagyobb távolságokról is hozatott magának az uralkodó felszerelést. 1476-ban például zsendelyeket, pajzsokat és szögeket kért Nagyszebentől.¹⁴⁵ Majd 1489-ben szintén Nagyszebent utasította a királyi kamarás puskaapor küldésére.¹⁴⁶ Gyakoriak továbbá a városoknak címzett, szállító eszközökre vonatkozó kérések is.¹⁴⁷ Szekérküldésre vonatkozó parancsok ismertek 1471-ben Kassa és Pozsony, 1487-ben pedig Sopron esetében.¹⁴⁸ Pozsonyt hajók kiállítására is kötelezték, ez történt például 1463-ban, illetve II. Lajos uralkodása alatt 1526-ban.¹⁴⁹ Másfelől a nagy távolságról való szállítás jól jelzi a rájuk való nagyobb igényt is. A Jagellók uralkodásának kezdetével azonban a katonaállításnak megfelelő tendencia lépett életbe. A század végétől egy-két különleges esetet leszámítva, mint a már említett Dózsa-féle felkelés, valamint az oszmán veszély 1521-ben, 1525-ben és 1526-ban, nem találkozunk az uralkodó részéről hadiszerkérésekkel.¹⁵⁰

¹³⁸ TELEKI (1857), 340. DCCXLVIII.

¹³⁹ A harcok egy-egy eseményét dolgozza fel: NEUMANN (2010), NEUMANN (2011), NEUMANN (2014a), FEDELES (2012).

¹⁴⁰ 1491: IVÁNYI (1910b), 426. 2896. 1498: MOL DF 216151.

¹⁴¹ Lásd I. melléklet.

¹⁴² MOL DF 213918.

¹⁴³ MOL DF 213929. További példákért: I. Melléklet „Hadiszerkerek” részét.

¹⁴⁴ Lásd.: I. Melléklet „Hadiszerkerek” részének 1477–1482 közötti időszakát.

¹⁴⁵ GÜNDISCH (1991), 118. 4154.

¹⁴⁶ <http://urts81.uni-trier.de:8083/catalog/4861> Letöltés ideje: 2014. 11. 08.

¹⁴⁷ További példákért: I. Melléklet „szekér” szócikkét. A szállítási kötelezettségekről még: KUBINYI (2007a), 97.

¹⁴⁸ Kassa: CSÁNKI (1902), 297. XIX. Pozsony: MOL DL 107589. Sopron: HÁZI (1928), 48. 45.

¹⁴⁹ 1463: TELEKI (1855), 59. CCXLIV. 1526: MOL DL 24322 (ez hajók visszaadásáról szól).

¹⁵⁰ Lásd.: I. Melléklet „Hadiszerkerek” részét.

Az előző fejezetben megkezdett gondolatmenetet követve nem feledkezhetünk meg a katona és hadfelszerelés kérés alternatívájáról sem, nevezetesen a pénzről. Bár a korábban említett rendkívüli hadiadó csak Mátyás uralkodásának második felében vált rendszeressé,¹⁵¹ ez a folyamat II. Ulászló trónra kerülésével sem látszik megtörni, és a városok rendszeres katonai célú adóztatása egészen időszakunk végéig fennmaradt. Bár dolgozatomnak nem célja a Jagelló-kori városi adópolitika részletes ismertetése, néhány dolgot azonban mindenképp érdemes megjegyezni. Az egyik ilyen a hadiadó mértéke. Bár, ahogy Kubinyi András is rámutatott, városaink a rájuk kiszabott hadiadót nem fizették ki teljes mértékben,¹⁵² ugyanakkor a kért adómennyiség is folyamatosan csökkent. A Mátyás idejére jellemző 1000 aranyforint feletti összegek, néhány kiugró esettől eltekintve, az 1500-as évektől 600 és 1000 forint közé estek vissza, a kérések többsége azonban az utóbbi összeg felé hajlott.¹⁵³ Az 1520-as évektől viszont látványos zuhanás érzékelhető, innentől kezdve ugyanis a hadakozásra kért különböző összegek nem haladták meg a 600 forintot, de többségében 500 forintra tehetőek.¹⁵⁴ Ugyanakkor az említett töréspontoknál megjelentek bizonyos kiegészítő pénzszerzési lehetőségek, amelyek bár nem váltak rendszeressé, de jól jelzik az uralkodók ez irányú próbálkozásait. II. Ulászló esetében ez a próbálkozás a már korábban említett perselypénz beszedésének lehetősége volt, amelynek Bártfáról és Eperjesről maradtak fent nyomai.¹⁵⁵ Utóda, II. Lajos uralkodása végén viszont 1524-ben a pénz mellett már kimondottan ezüstöt kért városaitól, amelynek nyomait több város levéltára megőrizte.¹⁵⁶ Mindkét lehetőségnek nagy előnye volt, hogy az évente kétszer történő hadiadó szedésen kívül is be lehetett szedni. Ugyanakkor kifizetésük a csökkenés ellenére sem volt mindig problémamentes. Jó példa erre Lőcsének Bártfa városa számára írt egyik levele, melyben arról panaszkodik, hogy az uralkodó már megint pénzt kér tőlük, mikor az előzőt sem fizették ki.¹⁵⁷

Az uralkodói kéréseken túl azonban meg kell emlékeznünk a várak és városok egymással való kapcsolatáról. 1459-ben például Sztropkó vára kért kölcsön puskákat Bártfától.¹⁵⁸ Ugyanebben az évben pedig a kőszegi kapitány kért kölcsön Soprontól hadfelszerelést.¹⁵⁹ Máskor a várak saját felszerelésüket javították a városban, ahogy az 1489-ben egy sztropkói

¹⁵¹ FÜGEDI (1982), 490.

¹⁵² KUBINYI (2007a), 94.

¹⁵³ Lásd.: I. Melléklet „Pénzkérés” részét.

¹⁵⁴ Lásd.: I. Melléklet „Pénzkérés” részét.

¹⁵⁵ Bártfáról például : MOL DF 216538. Eperjesről például : MOL DF 229201.

¹⁵⁶ Lásd.: I. Melléklet „Pénzkérés” részének 1524-re vonatkozó adatait.

¹⁵⁷ MOL DF 216897.

¹⁵⁸ IVÁNYI (1910b), 157. 1002.

¹⁵⁹ HÁZI (1925), 384. 476.

hajítógép esetében történt.¹⁶⁰ A városok egymással való kapcsolattartása főleg a felső-magyarországi városszövetséghez tartozó városok, nevezetesen Kassa, Eperjes, Bártfa, Lőcse és Kiszzeben esetében érzékelhető. Ezen városok között ugyanis több olyan katonai vonatkozású példáról is van tudomásunk, ahol érzékelhető a városok egymással való egyeztetése, és a szövetségen kívüliekkel való határozott fellépése. 1514-ben például a városok tanácskozást tartottak a Dózsa féle felkelés miatt rájuk kiszabott katonai terhekről,¹⁶¹ és valószínűleg 1526-ban az oszmán támadás ellen küldendő katonák létszámát is egyeztették.¹⁶² Hain Gáspár krónikája szerint 1523-ban Báthori István nádor tíz mázsa puskaport kért a városoktól, amit azok határ menti elhelyezkedésükre hivatkozva visszautasítottak. Később, Kassa városa értesülve a döntésről, öt mázsában harcolta ki a kért puskaport, ami azonban ellenérzéseket váltott ki a többi város vezetőségéből.¹⁶³ A városoknak azonban sok esetben igen erős volt a különböző katonai funkciókat is betöltő tisztségviselőkkel való kapcsolata. Ez utóbbiak közül esetünkben az erdélyi vajda és a felső részek kapitánya(i) érdemelnek kiemelt figyelmet. E két tisztség ugyanis hasonló funkciót töltött be, mint amit a délvidék főkapitánya esetében Veszprémy László is megállapított. Nevezetesen az ország központjától, Budától – ahol a katonai központ szerepét megerősítendő, Mátyás idejében valószínűleg központi fegyverraktár is működött¹⁶⁴ – nagy távolságra lévő területek gazdasági és katonai erejének egy kézben egyesítését.¹⁶⁵ A délvidék főkapitánya, az erdélyi vajda és a horvát bán ezt a hatalmat az oszmán támadások visszaverésére használta fel, ezért jelentőségük egész tárgyalt időszakunkban megmaradt. Ellentétben a felsőrészek kapitányával, amely tisztség 1467-ben Svehla legyőzése után elvesztette funkcióját, és csak 1491-92-ben éledt fel újra egy rövid időre a lengyel fenyegetés miatt.¹⁶⁶

Bár többször utaltam rá, de részletesebb bemutatást igényelnek az erdélyi szász városok, amelyek több szempontból eltértek az ország többi városától. A szászok kollektív katonaállítását már az Adreanum is meghatározta. Mértéke ekkor 500 fő volt, ami határon túli hadakozás esetében 100, más uralkodó megsegítése esetében pedig 50 főre csökkent.¹⁶⁷ A későbbiekben ez a kollektivitás elsősorban az adókéréseknél érhető tetten. A szászoknak küldött hadiadó kérések ugyanis általában vagy az egész szászságra, vagy azon belül egyes

¹⁶⁰ MOL DF 215498.

¹⁶¹ MOL DF 217357.

¹⁶² B. SZABÓ (2004), 464. 89. lábjegyzet.

¹⁶³ HAIN (1988), 30.

¹⁶⁴ TÓTH (1925), 343.

¹⁶⁵ VESZPRÉMY (2013), 190. Ő erre a kenyérmezei példát hozza. Bővebben: VESZPRÉMY (2011), 9–26.

¹⁶⁶ HORVÁTH (2003), 950–951.

¹⁶⁷ GÜNDISCH (1892), 32–35. 43.

területekre vonatkoztak. Ennek következtében a városoknak írott hadiadó kérések sok esetben csak a rájuk eső rész sürgetését tartalmazzák, pontos összeget nem,¹⁶⁸ ezért a felvidéki városokhoz hasonló adóösszevetés az adatok elszórtsága miatt nem kivitelezhető. A másik különbség, hogy a már említett moldvai hadjáratban való részvételt leszámítva nem maradt fent olyan adat, amely bizonyítaná a szász városi csapatok közvetlen királyi szolgálatban állását. Ez alól egy kiváltságadás látszik kivételnek. 1467-ben Mátyás Brassónak és a Barcaságnak meghagyta, hogy kelet felé irányuló hadjárataiban fejenként kötelesek felkelni, nyugati hadjáratokban azonban megelégszik 50 emberrel, akik alatt valószínűleg zsoldosokat értett.¹⁶⁹ Bár ez a kiváltság jól tükrözi a korábban említett keleti és nyugati hadszíntéren bevetett hadseregek közötti különbséget, ugyanakkor okleveles bizonyítéka nem maradt annak, hogy ezt nyugati hadjáratai során a gyakorlatban is igényelte volna. A jelenség lehetséges okaira a későbbiekben szeretnék visszatérni. Ugyanakkor az oszmán veszedelem miatt ezek a városok végig aktív védelmet folytattak, amiről a korábban említett felkelések alóli mentességek is tanúskodnak. Mivel azonban Mátyás a moldvai hadjárat után jó időre felhagyott keleti irányú hadjárataival – bár közvetlenül a király számára kért katonaillesztési utasítást a török háborúk időszakából sem találtam –, így az itteni városok megmaradtak a helyi védelmi struktúra keretei között és közvetlenül a nyugati harcokba se kapcsolódtak be. Ez a védelmi struktúra a különféle várak, városok és katonai előjárók helyett két, illetve három fő pillérre támaszkodott: egyrészt az erdélyi vajdára, másrészt a havasalföldi és moldvai vajdára. A Magyar Királyság délkeleti határának ez a két „védelmi szintje” tehát az, amit a szász városok is támogattak. A két román vajdaság uralkodói ugyanis gyakran kaptak segítséget a szász városoktól, illetve esetleges elűzésük után gyakran menekültek erre a területre. Cserébe a szászok, illetve a felettük álló erdélyi vajda erejéhez mérten igyekezett a magyar befolyást fenntartani ezekben a vajdaságokban, és kémek segítségével információt szerezni onnan.¹⁷⁰ Ebbe a struktúrába kapcsolódtak bele a szász városok is, akik katonai erejükhöz mérten igyekeztek főleg lovasokkal és puskásokkal segíteni az erdélyi vajdát. A többi magyarországi városhoz hasonlóan más kép tárul elénk a különféle hadiszerek tekintetében. Ahogy már korábban is utaltam rá, a különféle ágyúk, hadifelszerelések és a kezelésükhöz értő személyzet sokkal mobilabbnak számított, mint a városi katonaság. Ennek megfelelően többször találkozunk a szász városokhoz címzett felszerelésekérésekkel is.¹⁷¹

¹⁶⁸ Lásd.: I. Melléklet „Pénzkérés” rész erdélyi szászokra vonatkozó részét.

¹⁶⁹ GÜNDISCH (1981), 307. 3564 és KUBINYI (2007a), 98.

¹⁷⁰ NEUMANN (2014b), 100. HORVÁTH (2010), 3–12., ELEKES (1937)

¹⁷¹ Lásd.: I. Melléklet „Hadfelszerelés” részének erdélyi szászokra vonatkozó részét.

A városok katonaküldése mint gazdasági teher

Az előző fejezetben láthattuk, hogy a magyar uralkodók különböző időszakokban, földrajzi elhelyezkedésüktől függően más-más terheket róttak városaikra, különösen azok katonaállítását illetően. Ahogy Kubinyi András és Iványi Béla esetelemzéseiből is kitűnik, a városok által történő csapatküldések igen nagy terhet jelentettek az adott városnak.¹⁷² Ugyanakkor mindkettőjük példája tárgyalt időszakunk végére esik, amely, mint ahogy korábbi vizsgálódásainkból is kitűnt, több szempontból is eltérő képet mutat a korábbiakhoz képest. Egyrészt az 1520-as években a hadiadó kérésének erőteljes csökkenésével találkozhatunk a korábbi időszakhoz képest. Másrészt 1498 után a magyarországi városoknak rendkívül nagy időbeli hézagokkal kellett csapatokat kiállítaniuk. Ennek fényében egyrészt meg kell jegyeznünk, hogy az említett két példa nem vetíthető ki egész tárgyalt időszakunkra. Másrészt a hadi kiadások bevételekhez képest nagy aránya is inkább okozata a városi dekonjunktúrának, semmint oka. Ezért annak a kérdésnek a megválaszolására, hogy a hadállítással kapcsolatos kérések mekkora terhet jelentettek a városnak, további vizsgálatokat igényel. Jelen dolgozatban azonban nem vállalkozhatom a kérdés részletes elemzésére, ezért csak a zsoldosállítással kapcsolatos kérdések körüljárására szorítkozom.

Ahogy az közismert, tárgyalt időszakunkban a magyarországi gyalogos zsoldosok havi két aranyforint zsoldot kaptak, amely állítás a városban felfogadott zsoldosokra is érvényes. Ennek megfelelően maga a zsoldosok szolgálatba állása is az esetek jelentős részében egy aranyforint zsold, tehát kétheti bér lefizetésével lépett életbe.¹⁷³ Ugyanakkor a Mátyás uralkodásának időszakából ismert fizetési alternatívákkal, nevezetesen a zsoldosok posztóval vagy sóval való kifizetéséhez hasonlóval a városok esetében is találkozunk. Erre jó példa az 1526-ban kiküldött eperjesi zsoldos csapat esete, amely szolgálataiért jutalmul sört kapott a várostól, ennek árát azonban fizetésükből vonták le, a csapat élelmezését viszont a város maga látta el.¹⁷⁴ Hasonló tendencia érzékelhető Pozsony város esetében is, ahol a város védelmére felbérelt zsoldosok élelmezését, fegyverjavítását, elszállásolását, és a szállás fűtését is a város fizette.¹⁷⁵

A terhek pontosabb felméréséhez azonban a zsoldosok számát is figyelembe kell vennünk. A ránk maradt zsoldoslisták rendszerint 20 és 40 fő közötti létszám egyszerre történő

¹⁷² Eperjes 1521: KUBINYI (2007), 102–104. Eperjes 1526: IVÁNYI (1910a), 446–448.

¹⁷³ NÓGRÁDY (2013), 270.

¹⁷⁴ IVÁNYI (1910a), 451.

¹⁷⁵ ORTVAY (1893), 303–304.

felfogadásáról számolnak be.¹⁷⁶ Sajnálatos módon azonban ezek a listák nem köthetőek össze az uralkodói kérésekben szereplő 100 fő körüli zsoldos kérésekkel, így kérdéses, hogy a városok végül milyen arányban teljesítették az uralkodó utasításait. Nem sokkal kedvezőbb a helyzet a városok védelmére felfogadott zsoldosok esetében sem. Ugyanis, mint már említettem, rendelkezünk egy-egy város védelmére mozgósítható polgári és zsoldos katonaságra vonatkozó összeírásokkal, illetve elszórtan a zsoldosok ellátásáról szóló kimutatásokkal is.¹⁷⁷ Ezek a listák azonban csak a pillanatnyi helyzetet tükrözik, általánosításuk meglehetősen problémás. Ortvay Tivadar is rámutatott már Pozsony város kapcsán, hogy a város által felbérelt zsoldosok száma 4-60 között mozgott a tárgyalt időszakban úgy, hogy 1493. és 1498. között nem maradtak fent fizetésükre vonatkozó írások.¹⁷⁸ Ebből az időszakból zsoldos kérésre is csak 1495-ből van adatunk,¹⁷⁹ ezt azonban később II. Ulászló a város kérésére visszavonta.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Pozsonyban 1466-ban 35 főt NÓGRÁDY (2008), 196. 1462-ben Eperjesen 26 főt MOL DF 228823. 1458-ban ugyanott 36 főt NÓGRÁDY (2013), 269.

¹⁷⁷ Például 1476-ból Eperjesről. MOL DF 229043.

¹⁷⁸ ORTVAY (1893), 299–300.

¹⁷⁹ Január 10: FEDELES (2012), 228–229. és január 18: MOL DF 240784.

¹⁸⁰ FEDELES (2012), 59. 301–302. lábjegyzet.

Összegzés és a kutatás lehetséges további irányai

Áttekintve a tárgyalt időszak 68 évét elmondhatjuk, hogy a magyar királyok városokat érintő katonai politikája időszakonként eltérő képet mutat. Ez alól csak a városvédelem és az információszolgáltatás számított kivételnek, amely egész tárgyalt időszakunkban nagy hangsúlyt kapott.

A katonakérés tekintetében 1458 és 1462 között Mátyás a felvidéki városi csapatokat elsősorban a husziták elleni küzdelem során hívta harcba valamely katonai előjárója oldalán. Bár ezek a katonai előjárók egészen 1467-ig igénybe vették a felvidéki városok csapatait, az uralkodói politika 1462 után már egyértelműen és tudatosan a saját zsoldossereg létrehozása felé fordult. Ezt tanúsítják a huszita zsoldosvezérek felbérelésén túl, a városokhoz intézett azon levelek, amelyek az uralkodó toborzóinak beengedését kérik, továbbá az is, hogy Mátyás csak végszükség esetén kérte közvetlenül saját parancsnoksága alá a városi csapatokat. Ugyanakkor történtek kísérletek a felvidéki és az erdélyi városok katonaküldésének megreformálására is, ahogy azt a két telkenkénti katonaállítás, valamint némely szász területeknek adott 1468. évi kiváltságban láttuk. Ezek a reformkísérletek azonban a cseh háború kirobbanásával megszakadtak, továbbá a városokhoz intézett katonaküldésre vagy toborzásra vonatkozó parancsok is eltűntek. Legközelebb csak 1481-ben értesülünk az uralkodó toborzási szándékáról, melyet az 1484-es oszmánok elleni összezsupásra, illetve annak elmaradását követően Bécs ostroma miatti nagyfokú mozgósítás követt. 1485-től bizonyíthatóan 1487-ig pedig a nyugat-magyarországi városok éves szintű katonaküldésével találkozunk. Az utóbbi váltásnak valószínűleg két oka lehetett: egyrészt eltűntek a Felvidéken kóborló zsoldoscsapatok, másrészt Bécs ostromát követően megnövekedett az uralkodó zsoldosok iránti igénye (bár több esetben csak rövid ideig volt rájuk szükség, ezért a földrajzi közelség egy újabb szempont lehet). Mátyás halálát követően azonban II. Ulászlónak meglehetősen gyorsan sikerült a városokat saját oldalára állítania, melynek következtében csapataik részt vettek a trónkövetelők legyőzésében és az ország belső békéjének helyreállításában. Az 1498-as törvényeknek köszönhetően azonban mozgósításukra egészen az 1510-es évekig nem volt szükség. Jelentős változás csak az 1520-as években meginduló szultáni csapatok elleni mozgósítások kapcsán tapasztalható. Bár meg kell jegyeznünk, hogy az oszmánok elleni harcban való részvételük egész tárgyalt időszakunkat végigkíséri, kiváltképp, ha a szultáni főszereg támadásáról érkeztek hírek. Szintén az oszmánok elleni harc volt legfontosabb feladatuk az erdélyi szász városoknak is, noha ők az erdélyi vajda parancsnoksága alatt álltak csatasorba (3. ábra).

	Nyugat-Magyarország	Felvidék	Erdélyi szász városok
1458–1462	huszita harcok (III. Frigyes kezén) seregküldés	huszita harcok seregküldés	
1462–1468		zsoldostoborzás piaca felső részek kapitányainak segítése	
1468–1484			
1484–1490	ausztriai harcok seregküldés (1487-ig biztosan)		
1490–1498	belső harcok (1492-ig)	belső harcok	
1498–1510			
1510–1521	Lánzsér ostroma Dózsa felkelés seregküldés	Dózsa felkelés seregküldés	
1521–1526	oszmánok elleni harc	oszmánok elleni harc	
Egész időszak	rendfenntartás szultáni sereg támadása esetén segítség	rendfenntartás szultáni sereg támadása esetén segítség	állandó harc az oszmánokkal (és tatárokkal) az erdélyi vajda vezetése alatt

3. ábra Városok katonaállítási terhei

A katonaküldés mellett a vizsgálódásom során figyelembe vett hadfelszerelés küldésről és pénzküldésről is meg kell emlékezni. A katonai célú adóztatás, nevezetesen a hadiadó, Mátyás uralkodása során vált egyre gyakoribbá, bár ez a rendszeresség a Jagellók uralma alatt is megmaradt, ugyanakkor összegük folyamatosan csökkenni kezdett. Ezzel ellentétben a hadfelszerelés kérés időbeli és térbeli megoszlását tekintve a katonaküldéshez hasonlóan szakaszosnak mondható, ugyanakkor időben és térben is több várost érintett.

Véleményem szerint az eddig megjelent rész- és forrástanulmányok a fentebb kifejtett folyamatba beillesztve új értelmezési lehetőséget nyerne és további kutatások kiindulópontját képezhetik. A lehetséges további irányok közül gazdasági szempontból már volt szó a zsoldostartás és küldés gazdasági problémáiról, valamint ezzel kapcsolatosan a zsoldosok létszámáról. A hadsereglétszám kapcsán azonban újabb probléma merül fel, amely az uralkodói politika változásában is érzékelhető. Már Kubinyi András is felvetette a Sopron és Pozsony esetében tapasztalható rövid időre felfogadott zsoldosok társadalmi összetételének kérdését. Ezeket az elemeket ő azonban idegeneknek vélte.¹⁸¹ Ugyanakkor, mint láttuk, itt is

¹⁸¹ KUBINYI (2007a), 101.

érdeemes felvetni az idő és földrajzi elhelyezkedés problémáját. Az 1480-as évek első felében ugyanis eltűnnek a királyi emberek által végzett városi toborzások, valamint az 1470-es évek végére eltűnnek a városok között vándorló zsoldos csapatok ajánlkózásai is. Feltételezhető tehát, hogy az 1480-as évektől ezeknek az elemeknek az eltűnésével a helyi és környékbeli magyarok, illetve németek kerülnek túlsúlyba. Ezt támasztja alá a miskolci származású Kovács István, akinek az 1480-as évek közepén tevékenykedő rotája egészében magyar származású volt.¹⁸² Szintén erre enged következtetni, hogy amíg 1458-ban Eperjesen felfogadott zsoldos csapat fele származott a város környékéről,¹⁸³ addig az 1521-ben felbérelt zsoldos csapat nagy része helyi német, kisebb részben magyar származású volt.¹⁸⁴ A 16. század első felében az országban tevékenykedő cseh és lengyel katonai elemek hovatartozását pedig jól mutatja egy 1517-ben kelt levél, melyben a szárdi vár várnagya kéri Bártfa városát, hogy egyik tisztjét, aki magyarországi lengyel, vegyék fel a város polgárai közé.¹⁸⁵

Kérdéses továbbá, hogy az idegenek helyére felvett helyi zsoldosok milyen társadalmi rétegből kerültek ki. A zsoldosok etnikai és társadalmi összetételének kérdése azonban további kutatásokat kíván, ezért itt csak egy feltételezéssel tudok válaszolni. A 16. század későbbi időszakában ugyanis nagy problémát jelentenek a városi céheknek azok a kontárok, akik mint zsoldos katonák a város zsoldjában állnak, de mesterségüket is űzik mellette. Azonban azáltal, hogy városi zsoldosok, így a városi kapitány joghatósága alá tartoznak és a céhek nem képesek fellépni ellenük.¹⁸⁶ Érdekes ugyanakkor az is, hogy az eddig elemzésre került zsoldoslisták között nem találni nemesi származású egyéneket.

A városi zsoldosok magyar hadseregben betöltött szerepének vizsgálatakor elkerülhetetlennek tartom fegyverzetüknek és harcértéküknek elemzését is, amely szintén hatással lehetett felhasználhatóságukra. B. Szabó János ugyanis a mohácsi csata kapcsán kimutatta, hogy tárgyalt időszakunk végére a magyar hadseregben igen nagy arányban nyertek tért a puskák és egyéb tűzfegyverek és ezzel együtt nőtt a gyalogság szerepe is.¹⁸⁷ Mint ahogy korábban utaltunk rá, szintén ebben az időszakban a városok is igen nagy hangsúlyt fektettek a lögyakorlatokra, a katonai kiképzésre, valamint csapataiknak puskákkal való ellátására. Ennek tükrében – Veszprémy László eszmefuttatását követve – időszakunkban a puska hasonló szerepet tölthetett be, mint korábban a számszerű.¹⁸⁸

¹⁸² DRASKÓCZY (2008), 189.

¹⁸³ NÓGRÁDY (2013), 271.

¹⁸⁴ KUBINYI (2007a), 103.

¹⁸⁵ MOL DF 217607.

¹⁸⁶ H. NÉMETH (2004) 317.

¹⁸⁷ B. SZABÓ (2004), 470–474.

¹⁸⁸ VESZPRÉMY (2008), 137.

Működése viszonylag könnyen és gyorsan elsajátítható volt, és sikeres használata nem követelt meg annyi gyakorlást, mint sok más fegyver. A városi csapatok fegyverzetének pontosabb meghatározásához azonban a városi fegyverösszeírások és polgári végrendeletek elemzésére lesz szükség.

Összefoglalva az elmondottakat kijelenthetjük, hogy uralkodóink terveiben a városok katonaküldési kötelezettsége egyéb terheik mellett csak másodlagos, de nem elhanyagolható szerephez jutott. Ez a szerep azonban az idő múlásától és a város geopolitikai helyzetétől függően változott. A városok által küldött katonaság jelentőségének meghatározása azonban csak további kutatások után válik lehetségessé, amely munkának a vázát reményeim szerint dolgozatomban sikerült megalkotni. A téma kutatása pedig a történettudományon belüli interdiszciplináris volta miatt több más kérdésben is adalékul szolgálhat.

Dolgozat lezárásának ideje: 2015. 01. 06.

A dolgozat és melléklet irodalomjegyzéke

Források

- Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiadás (DL-DF 5.1) 2009.
- CSÁNKI Dezső (1902): Oklevelek a Hunyadiak korából: Kassa város levéltárából: 1. közlemény. Történelmi Tár (3.) 2. 276–302.
- FEJÉRPATAKY László (1885): Magyarországi városok régi számadáskönyvei. (Selmeczbánya, Pozsony, Besztercebánya, Nagyszombat, Sopron, Bártfa és Körmöcbánya városok levéltáraiból.) Budapest.
- GEREVICH Tibor – JAKUBOVICS Emil – BERZEVICZY Albert (1914): Aragóniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok. Monumenta Hungariae Historica. Diplomata 39., Budapest.
- GÜNDISCH (1892): Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I. (1191-1342). Begründet von Franz Zimmermann, HRSG. Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch. Bukarest.
- GÜNDISCH (1981): Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. VI. (1458–1473). Begründet von Franz Zimmermann, HRSG. Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch. Bukarest.
- GÜNDISCH (1991): Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. VII. (1474–1486). Begründet von Franz Zimmermann, HRSG. Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch. Bukarest.
- HAIN Gáspár (1988): Szepességi avagy löcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- HÁZI Jenő (1924): Sopron szabad királyi város története. I. rész, 3. kötet. Oklevelek és levelek 1430-tól 1452-ig. Sopron.
- HÁZI Jenő (1926): Sopron szabad királyi város története. I. rész, 5. kötet, Oklevelek és levelek 1460-tól 1481-ig. Sopron.
- HÁZI Jenő (1928): Sopron szabad királyi város története. I. rész, 6. kötet, Oklevelek és levelek 1482-től 1520-ig. Sopron.
- HÁZI Jenő (1929): Sopron szabad királyi város története. I. rész, 7. kötet, Oklevelek és levelek 1521-től 1531-ig. Sopron.
- HÁZI Jenő (1943): Sopron szabad királyi város története. II. rész, 6. kötet, Pótkötet az I. rész 1–7. és II. rész 1–5. köteteihez az 1278-1526. évekből. Sopron.

- IVÁNYI Béla (é. n): Bártfa szabad királyi város levéltára, 1319-1526 2. köt. 1501–1526-ig. (Kézirat).
- IVÁNYI Béla (1910b): Bártfa szabad királyi város levéltára. 1319–1526. 1. kötet. Budapest.
- IVÁNYI Béla (1931): Eperjes szabad királyi város levéltára. 1245-1526. 1. kötet. Szeged.
- IVÁNYI Béla (1932): Eperjes szabad királyi város levéltára. 1245–1526. 2. kötet. Szeged.
- LUKINICH Imre (1937): Podmaniczky család oklevéltára. I. kötet. Budapest.
- NAGY Gyula (1899): Magyar Törvénytar 1000-1526. évi törvénycikkek. Budapest.
- NAGY Iván – NYÁRY Albert (1875–1878): Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából 1458–1490. I. kötet. Athenaeum Nyomda, Budapest.
- NEUMANN Tibor (2012): A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458 – 1526). MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.
- ORTVAY Tivadar (1894): Pozsony város története III. Mellékletek Pozsony 1300–1526. évi történetéhez. Pozsony.
- PRAY Georgius (1805): Epistolae procerum regni Hungariae I. Bécs.
- ROHONYI Gábor – NAGY László – TÓTH Gyula (szerk.) (1955): Szemelvények a magyar hadtörténelem tanulmányozásához. Vörös Csillag Nyomda, Budapest.
- TELEKI József gróf (1855): Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár. XI. Pest.
- TELEKI József gróf (1857): Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár. XII. Pest.

Internetes források

- <http://urts81.uni-trier.de:8083/catalog> A fentebb megjelölt „Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen.” című forráskiadvány online elérhető, 1505-ig bővített változata.

Szakirodalom

- B. SZABÓ János (2004): A mohácsi csata és a "hadügyi forradalom." I. rész.– Hadtörténelmi Közlemények. (117.) 2. 443–480.

- B. SZABÓ János (2010): A honfoglalóktól a huszárokig: a középkori magyar könnyűlovasságról. Argumentum Kiadó, Budapest.
- CAZAN, Ileana (1992): A török-magyar béketárgyalások és az 1468. évi fegyverszünet közép- és délkelet európai összefüggései. – Hadtörténelmi Közlemények. (105.) 2. 97–106.
- CSERMELYI József (2013): Weispriachné háborúja. Egy 16. század eleji Sopron megyei konfliktus eseményei és értékelése. – Történelmi Szemle. 3. 471–489.
- DEMKÓ Kálmán (1890): A felső-magyarországi városok életéről a XV-XVII. században. Budapest.
- DRASKÓCZY István (2008): Egy katonatiszt Hunyadi Mátyás korában. In: Veszprémy László (szerk.): Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon. Zrínyi Kiadó, Budapest. 185–192.
- E. KOVÁCS Péter (1990): Matthias Corvinus. Officina Nova Könyv- és Lapkiadó Kft Budapest.
- ELEKES Lajos (1937): Nagy István moldvai vajda politikája és Mátyás király. Sárkány Nyomda, Budapest.
- ENGEL Pál – KRISTÓ Gyula – KUBINYI András (1998): Magyarország története 1301–1526. Osiris, Budapest.
- FEDELES Tamás (2012): A király és a lázadó herceg: az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat, 1494–1495. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged.
- GYALÓKAY Jenő (1940): Mátyás király a hadszervező és hadvezér. Franklin, Budapest.
- H. NÉMETH István (2004): Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon. 1. kötet. Gondolat Kiadó : MOL, Budapest.
- HÓMAN Bálint (1908): A magyar városok az Árpádok korában. Budapest.
- HORVÁTH Richárd (2003): A Felső Részek kapitánysága a Mátyás-korban. – Századok. (137.) 929–954.
- HORVÁTH Richárd (2010): Hunyadi Mátyás és Havasalföld. – Világtörténet. (32.) ősz/tél. 3–12.
- HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor (2012): Ecsedi Bátori István. Egy katonabáró életpályája (1459–1493). MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.

- IVÁNYI Béla (1910a): Eperjes városa és az 1526–28. évi hadjáratok. – Hadtörténelmi Közlemények. (6.) 446–456.
- KALMÁR János (1971): Régi magyar fegyverek. Natura, Budapest.
- KALOUS, Antonín (2011): Hunyadi Mátyás és a morva királyi városok (Farkas Andrea és Végh András fordítása). – Aetas. (26.) 3. 154–175.
- KRISTÓ Gyula (1988): Az Anjou-kor háborúi. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- KUBINYI András (1981): A mohácsi csata és előzményei. – Századok (115.) 1. 66–107.
- KUBINYI András (1990): Mozgósítási és hadseregellátási problémák Mátyás alatt. – Hadtörténelmi Közlemények (103.) 1. 66–73.
- KUBINYI András (2007a): Városaink háborús terhei Mátyás alatt. In: Kubinyi András: Nándorfehérvártól Mohácsig: a Mátyás- és a Jagelló-kor hadtörténete. Argumentum, Budapest. 93–104.
- KUBINYI András (2007b): Politika és honvédelem a Jagellók Magyarországon. In: KUBINYI András: Nándorfehérvártól Mohácsig: a Mátyás- és a Jagelló-kor hadtörténete. Argumentum, Budapest. 216–232.
- KUBINYI András (2008): Hadszervezet a késő középkori Magyarországon. In: Veszprémy László (szerk.): Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon. Zrínyi Kiadó, Budapest. 25–42.
- KWIATKOWSKI, Krzysztof (2013): A porosz városok részvétele a Német Lovagrend hadjárataiban a 14–15. század fordulóján. In: Pósn László – Veszprémy László (szerk.): „A hadtáp volt maga a fegyver” : Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről. Zrínyi Kiadó, Budapest. 134–148.
- MÁLYUSZ Elemér (1984): Zsigmond király uralma Magyarországon, 1387-1437. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- NEUMANN Tibor (2010): Békekötés Pozsonyban -- országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492) (Első közlemény). – Századok (144.) 2. 335–372.
- NEUMANN Tibor (2011): Békekötés Pozsonyban -- országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492) (Második közlemény). – Századok (145.) 2. 293–347.
- NEUMANN Tibor (2014a): A gróf és a herceg magánháborúja (Szapolyai István és Corvin János harca a lipitói hercegségért). – Századok (148.) 387–426.

- NEUMANN Tibor (2014b): Dózsa legyőzője. Szapolyai János erdélyi vajdasága (1510-1526). – Székelyföld (18.) 11. 93–107.
- NÓGRÁDY Árpád (2008): Pozsonyi gyalogosok Mátyás seregében. In: Veszprémy László (szerk.): Rex invictissimus: hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon. Zrínyi Kiadó, Budapest. 193–200.
- NÓGRÁDY Árpád (2013): Éleskő ura és Macskakő zsoldosai. In: Pósn László – Veszprémy László (szerk.): „A hadtáp volt maga a fegyver” : Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről. Zrínyi Kiadó, Budapest. 253–275.
- ORTVAY Tivadar (1893): Pozsony város története. II./3. Pozsony.
- PÁLOSFALVI Tamás (2001): Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon. – Századok (135.) 429–472.
- RÁZSÓ Gyula (1962): A zsoldosság gazdasági és társadalmi előfeltételei és típusai Magyarországon a XIV-XV. században. – Hadtörténelmi Közlemények (9.) 1. 160–217.
- SEGEŠ, Vladimír (2004): Od rytierstva po žoldnierstvo. Vojenstvo v stredovekom Uhorsku so zreteľom na Slovensko. Ministerstvo Obrany Slovenskej Republiky, Bratislava.
- SEGEŠ, Vladimír (2005): A zsoldosok fegyelmezése és élelmezése a középkorban. Hadi szabályzat Bártfáról és Znaimból.– In: Csukovits Enikő – Lengyel Tünde (szerk.): Bártfától Pozsonyig. Városok a 13.-17- században. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet Budapest. 245–252.
- SZŰCS Jenő (1993): Az utolsó Árpádok Osiris, Budapest.
- TÓTH-SZABÓ Pál (1917): A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Hornyánszky Nyomda Budapest.
- TÓTH Zoltán (1925): Mátyás király idegen zsoldosserege: a fekete sereg. Stádium Nyomda, Budapest.
- TÖLL László (2008): Az acél építésze.– In: Veszprémy László (szerk.): Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon. Zrínyi Kiadó, Budapest. 97–120.
- TUTKÓ József (1861): Szabad királyi Kassa városának történelmi évkönyve. (h.n.)
- VESZPRÉMY László (2008): A számszerű használata Magyarországon, Anonymus olvasatában.– In: Veszprémy László: Lovagvilág Magyarországon. Lovagok,

keresztesek, hadmérnökök a középkori Magyarországon. Argumentum, Budapest. 136–145.

- VESZPRÉMY László (2011): A kenyérmezei csata. Az idő és tér szerepe a határvédelmi harcokban.– In: Szabó Sarolta (szerk.): Örökös háború két világ határán – katonák, fegyverek és hadviselés a törökök elleni küzdelemben. Báthori István Múzeum, Nyírbátor. 9–26.
- VESZPRÉMY László (2013): Szempontok az Árpád-kori hadseregellátás problémájához. – In: Pósn László – Veszprémy László (szerk.): „A hadtáp volt maga a fegyver” : Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről. Zrínyi Kiadó, Budapest. 169–188.
- ZARNÓCZKI Attila (1990): Fegyverzet, katonai felszerelés, hadsereg Magyarországon Hunyadi Mátyás korában. – Hadtörténelmi Közlemények (103.) 1. 31–65.
- ZARNÓCZKI Attila (1992): Mátyás király katonái. Libra Kiadó Kft, Budapest.